

כאיכ"ז קרין לו שם נכבד... (Text continues with religious commentary)

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו

מיסודה של עמותת "משולי ערימות" רחוב שאנת אריה 17/25 קרית ספר 71919 מודיעין עילית ארץ ישראל

גליון מספר 460

לע"נ הר"ר צבנו בתר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

בס"ד, טו' מנחם אב התשע"ב. מסכת ברכות דף ב - דף י

מסכת ברכות

פרק מאימתי

דף ב' ע"א

(א) מתני', משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. כתב הגר"א בשנות אליהו, דקתני "תרומתן" דמשמע תרומה שבגבולין דממון כהנים הוא, לאפוקי תרומת לחמי תודה דמשלחן גבוה קא זכו, ומשום דתרומה דגבולין נאכלת בהערב שמש, אבל קדשי המקדש אינן נאכלין עד שיביאו כפרתן. והרש"ש כתב, דנקט "תרומתן", לאפוקי תרומות ומעשרות של דמאי לדעת הטור דהכהן לוקחה בדמים והיא נאכלת גם בין השמשות מספק כיון דמדרבנן היא. אמנם יעויין בראש יוסף, דנסתפק אי בין השמשות הוי ספק או ודאי יום לגבי אכילת תרומה.

(ב) מתני', הקטר חלבים ואברים מצוותן עד שיעלה עמוד השחר. כתב רש"י (ד"ה כדי), דהא דקתני בסיפא דמצוותן עד חצות, לא קאי אהקטר חלבים ואברים, דאף לכתחילה מצוותן עד שיעלה עמוד השחר. אמנם התוס' בפסחים (קכ: ד"ה אמר) כתבו להדיא, דגם הקטרה דינא לכתחילה עד חצות. ודעת הרמב"ם (פ"י ממעה"ק ה"ח) דגם בדיעבד נפסל, ואינו מדין הרחקה גרידא אלא דהזמן הוא עד חצות. ובשאגת אריה (סימן ד) דחה ראית שכתב רש"י ממתניתין דמגילה, וכתב דהתם מיירי מדין דאורייתא ולא מהרחקה שאמרו חכמים. והכריח כן מדאמרינן בגמ' (שם) דזה הכלל לאתוויי אכילת פסחים וכמאן דאמר דזמנו כל הלילה, והרי אכילת פסחים בודאי לכתחילה עד חצות, עיין שם שהאריך. (ועיין להלן אות ג). ובמאירי כתב הטעם דלא עשו הרחקה בהקטרה משום דכהנים זריוזין הם. ועיין עוד בצל"ח שהאריך לבאר דעת רש"י. אמנם הבית הלוי (ח"א סימן ל"ד סק"ו) כתב, דגם רש"י מודה דבהקטרת התמיד עשו סייג עד חצות, אלא דבהקטרת שאר

קרבנות סבירא ליה דלא עשו סייג, והוא מה שכתב רש"י "והקטר חלבים" ולא "ואברים", משום דבאברים של תמיד מודה, והקטר חלבים בלבד הוא דאין בו דין הרחקה דחצות. ועיין שם מילתא בטעמא. והאור שמח (פ"ד ממעה"ק ה"ב) כתב בדעת רש"י, דיש חילוק בין אימורים דשאר קרבנות דלא עשו בהם סייג, לבין חלבים דעולה דעשו סייג, עיין שם. (ג) מתני', וכל הנאכלין ליום אחד וכו'. כתב הרשב"א (לקמן ט.), דבפסח אין סייג לאכלו עד חצות. וראיתו, מהא דקתני (שם) דזמן אכילת פסח כל הלילה ולא קתני דין הרחקה, ודלא כפשטות הסוגיא בזבחים (נו). דגם בפסח איכא דין הרחקה, וכן פסק הרמב"ם (בפ"ח מהלכות קרבן פסח ה"טו). ואתי שפיר לישנא דמתניתין, דמשמע דבנאכלין ליום ולילה הוא דעשו סייג ולא בפסח שנאכל רק בלילה. והבית הלוי (ח"א סימן לד סק"ה) והצל"ח כתבו כן גם בדעת רש"י, ועל פי זה כתב לדחות דברי השאגת אריה (המובא באות הקודמת) להוכיח מהא דקתני במתניתין דמגילה גם אכילת פסח דשמע מינה דדינא דאורייתא קתני, דלדברי הרשב"א בפסח ליכא הרחקה באכילתו גם מדרבנן.

(ד) מתני', ולמה אמרו חכמים עד חצות וכו'. דנו תלמידי רבינו יונה, אי היינו לכתחילה, או דאפילו בדיעבד לא יקרא אחר חצות, ועיין שם שהביא דעה א' דרק הברכות מפסיד ויקרא קריאת שמע בלא ברכות. ודעה ב' דגם קריאת שמע עצמה לא יקרא ויש כח ביד חכמים לכך. וכעין זה מצינו בגוונא דפשע ולא קרא עד עלות השחר, דאינו יוצא ידי חובתו אם קרא אחר כך ואין צריך לקרוא, אף דמדאורייתא הוי זמן קריאה. ובמשנה ברורה (סימן רל"ה סק"ט) הביא בשם הפרי מגדים, דמכל מקום יכול לקרות דלא גרע מקורא בתורה. והשאגת אריה (סימן ד') נקט בדעת הרמב"ם דסבירא ליה דלדעת

הדרך היומיומית

צאת הכוכבים קודם שיאכל, ובה יוצא ידי חובתו. וכן דקדק הפני יהושע בדעת רש"י, דלכתחילה צריך לקרותה כולה משתחשך. וכתב בתלמידי רבינו יונה, דמכל מקום ברכות קריאת שמע וזכירת יציאת מצרים יוצא ידי חובתו במה שאמרם אחר שקיעת החמה דלא בעינן לכך לילה ממש, וכיון דחשיב לילה לגבי תפילת ערבית סגי גם לגבי הברכות וזכירת יציאת מצרים. [אמנם בשאגת אריה (סימן ח) הובא בשערי תשובה (סימן רל"ה סק"ב) כתב, דגם לזכירת יציאת מצרים בעינן לילה ממש. וכן כתב הפני יהושע. והמרומי שדה כתב דכל מצוה שאין כתוב בה לילה בהדיא אפשר לקיימה מפלג המנחה].

ח) בא"ד, ועוד דאזתה קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין וכו'. מבואר בדברי הרא"ש (סימן א ועיין מעדני יו"ט אות ו), דהקושיא היא מתלמיד חכם שאינו קורא. ועיין שם שתירץ, דבכהאי גוונא שלא קרא בעונתה, גם תלמיד חכם קורא. ובתלמידי רבינו יונה מבואר, דהקושיא גם מעם הארץ, דכיון שאינו אלא בשביל המזיקין פעמים שאינו חושש לקרוא, או משום דמצוות צריכות כוונה על כל פנים לכתחילה. ואמנם שיטת הר"י מלוניל (לקמן ד:), דקריאת פרשה ראשונה על מיטתו לאו משום מזיקין אלא משום שישן מתוך דברי תורה, וכן כתב המגן אברהם (סימן רל"ט סק"א). ומה שהקשו תוס' מסמיכת גאולה לתפילה, תירץ בחידושי הרשב"א דסבירא ליה לרש"י לתפילה בציבור עדיף, דסמיכת גאולה לתפילה בערבית אינה אלא רשות. ובתלמידי רבינו יונה הקשה עוד, איך אוכל סעודתו קודם קריאת שמע. ועיין מגן אברהם (סימן רל"ה סק"ב) ובמחצית השקל (שם) שכתבו, דהיינו משום דמקילין לסמוך על שיטת ר"י דמפלג המנחה יוצא ידי חובתו. והט"ז (שם סק"ב) כתב, דקריאת שמע שעל המיטה אדם זוכר ולא חיישינן לשכחה.

ט) בא"ד, ויש לומר דקיימא לן כר"י וכו' דעבד כמר עבד וכו'. הפרי חדש (במים חיים) והגרע"א הקשו, דהא טעמא דאפשר לעשות כר"י או כרבנן משום דלא נפסקה הלכה כאחד מהם וספיקא דרבנן לקולא, וטעם זה לא שייך בקריאת שמע דאורייתא. ובשאגת אריה (סימן ג') הוכיח מכאן, דסבירא ליה לר"ת להלכה דמצות קריאת שמע מדרבנן. ועיין בנימוקי הגרי"ב שהוכיח דהא דאמרינן דעבד כמר עבד אין זה משום ספק, אלא דכך נקבעה ההלכה דאפשר לעשות כר"י או כרבנן.

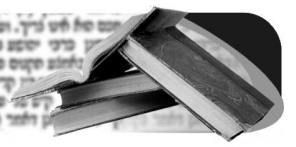
י) בא"ד, ויש לומר דקיימא לן כרבי יהודה וכו'. מבואר מדברי ר"ת דהא דרבי יהודה מהני גם לגבי קריאת שמע, ותמה הרא"ש (סימן א), הא טעמיה דרבי יהודה הוא משום דתמיד היה קרב עד פלג המנחה, ומה מועיל לקריאת שמע דתליא בזמן שכיבה. וכעין זה הקשה בחידושי הרשב"א, דלר"י אחר פלג המנחה לאו לילה הוא, ואיך מהני לגבי קריאת שמע. ובהמשך דבריו כתב, דאפילו אי נימא דמכל מקום קריאת ביה "בשכבך", עדיין קשה מדלקמן, ומבואר מדבריו דאפשר לומר דזמן שכיבה תלוי בפלג המנחה. אמנם מצינו דסברו הפוסקים דלר"ת חשיב אחר פלג המנחה לילה, עיין שולחן ערוך (או"ח

חכמים אף בדיעבד לא יצא, והרמב"ם שפסק דלכתחילה יקרא עד חצות ובדיעבד גם אחר חצות היינו משום שפסק כרבן גמליאל, וכן איתא ברי"ף (ב: מדפי הרי"ף). ועיין עוד בחידושי הרשב"א שהביא דברי הירושלמי דלחכמים אף בדיעבד לא יצא אחר חצות, והבבלי פליג.

ה) רש"י ד"ה עד, שכל הלילה קרוי זמן שכיבה. דקדק הצ"ח, מנא ליה לרש"י דטעמו דרבן גמליאל משום דכל הלילה קרוי זמן שכיבה, דלמא טעמו משום דסבר דזמן קריאת שמע לא תליא בשכיבה וקימה אלא ביום ולילה, וכמו שכתבו תוס' (לקמן ב: ד"ה אמר), דלדעת ר"י זמן קריאת שמע מפלג המנחה. ועיין שם שהוכיח מזה דרש"י פליג, וסבירא ליה דגם לרבי יהודה אין לקרוא קריאת שמע מפלג המנחה. ולגבי קושית תוס' שם, סבירא ליה לתרץ דקריאת שמע לא תליא בזמן תפילה.

ו) תוס' ד"ה מאימתי, והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה בלבד. ובפירוש ר"ח כתב, דצריך לקרוא על המיטה גם פרשה שניה. והט"ז (סימן רל"ה סק"ב) כתב, דהמהרש"ל היה קורא על מיטתו כל הג' פרשיות. ובדעת רש"י כתבו השאגת אריה (סימן א) והראש יוסף, דסבר דקריאת שמע דרבנן, או דרק קריאת פרשה ראשונה דאורייתא, ועל כן סמך בשאר פרשיות דהוו דרבנן על פלג המנחה, או כדברי ר"י בתוס' או על בין השמשות. וכעין זה כתב בחידושי הרשב"א. ובחידושי הרא"ה (לקמן ה.) כתב ליישב, על פי המבואר לקמן (יג.) דאם קרא פסוק ראשון ונאנס בשינה יצא, ועל כן בשאר פרשיות סמכינן אדר"י להקל. ועיין שם שכתב דגם זכירת יציאת מצרים בלילה מדרבנן הוא. וכן כתב הפרי מגדים (סימן רל"ה סק"ב). ועיין בשו"ת הרא"ש (כלל ד' אות ה') שדחה דברים אלו, דלא אמרו כן אלא אם כן נאנס בשינה, אבל לא לתקן לכתחילה שיקראו פרשה אחת בלא ברכות. ובדעת תוס' שהקשו על רש"י, עיין במנחת כהן כמבואר השמש (מאמר ב' פי"ד) שכתב ב' אופנים, או דסברי דכל הג' פרשיות מן התורה. או דסברי דכיון דהפסוק הראשון מן התורה וצריך לקרותו משתחשך, ממילא צריך לקרותה כולה שכך תקנוה, וכמו שאמרו לגבי ספק קרא קריאת שמע שצריך לקרותה בברכותיה.

ז) בא"ד, וע"ק דצריך לברך בקריאת שמע ב' לפניו וכו'. ביאר הראש יוסף, דרש"י ותוס' פליגי אם ברכות קריאת שמע שייכי לקריאת שמע, והוא מה שהקשה תוס' לרש"י דאיך יברך ברכות קריאת שמע קודם זמן קריאת שמע. והיא גם ראיית ר"ת דמהני לר"י פלג המנחה לגבי קריאת שמע, מהא דזמן תפילת ערבית מיד אחר פלג המנחה, דכיון שאומר בתפילה ברכות קריאת שמע על כרחק שהוא גם זמן קריאת שמע. והרשב"א בחידושו והרא"ש הביאו בשם רב עמרם, דמברך לפני קריאת שמע שעל המיטה אשר קידשנו במצוותיו על מצות קריאת שמע. ובתלמידי רבינו יונה כתבו, דמברך אהבת עולם קודם קריאת שמע שעל המיטה דחשיבא ברכה לקריאת שמע. אמנם דעתו היא שקורין קריאת שמע פעם שניה אחר

הדרגת היוזמי

מסכת ברכות דף ב - דף ב

טו אב התשע"ב

דף ב' ע"ב

טו) תוס' ד"ה דילמא, ויש לומר דה"פ וכו'. הקשו הפני יהושע והגרע"א, לפירוש תוס' מה הקשו בגמ' "דילמא ביאת אורו הוא", הא כיון דהוה ספק דאורייתא צריך להחמיר, ובין כך יותרו לאכול בתרומה רק בצאת הכוכבים. ותירץ, דכוונת תוס' להקשות דנתיר גם בבין השמשות מטעם ספק ספיקא, ספק א' בכוונת הכתוב, ואפילו אי נימא דבעינן סוף שקיעה, מכל מקום בבין השמשות גופיה הוי ספק יום ספק לילה. ועיין שם שכתב, דאף דיש חזקה דטומאה, מכל מקום בספיקא דדינא לא אזלינן בתר חזקה וגם דבר שיש לו מתירין מותר.

טז) בא"ד, שם. הפני יהושע יישב שיטת רש"י, דהגמ' לא דנה כאן על עיקר דין זה דכהנים ראויין לאכול בתרומה מצאת הכוכבים, דהא איכא למילף מקרא ד"ובמלאת ימי טהרה". אלא דמקשה רק אהא דדרשי לה מקרא ד"ובא השמש" מנא להו דהיינו צאת הכוכבים, ועל כן לא קשיא דנוכח ממתניתין, דמתניתין לא שמעינן אלא עיקר הדין ולא הילפותא.

יז) בא"ד, שם. ומה שהקשו על רש"י דהוי ליה למימר זרח השמש או יצא. לכאורה יש ליישב, דבעינן למימר דכוונת רש"י בדבריו "שיאיר השמש" לא היתה על נץ החמה, אלא בהאיר פני המזרח שהוא קודם לכן, כי הוא הזמן המכשיר להביא קרבנות כדאיתא ביומא ובתמיד, וכמבואר באו"ח ריש סימן פ"ט. ומעתה זו יכול יביא קרבנותיו ויטהר. (א.ג.).

יח) גמ', משעה שקדש היום בערבי שבתות. פירש רש"י, דהיינו בין השמשות דקדש מספק, אמנם בתוס' (לעיל ב. ד"ה מאימתי בדברי ר"י) מבואר, דהיינו מבעוד יום. וכמו שכתב כאן בחידושי הרשב"א בשם רב האי גאון דהיינו תחילת שקיעה. (וכן משמע דסבר הר"י בתוס' בעמוד א' ד"ה מאימתי דאוקי המנהג להתפלל ערבית בעוד היום גדול כשיטה זו). ועיין שם שכתב, דטעמיה דר"א הוא משום דסבירא ליה ד"ובא השמש" ביאת אורו הוא דהיינו תחילת השקיעה. ועיין בפני יהושע שהקשה, מה שייכות יש בין זמן אכילת תרומה לקריאת שמע דתליא בזמן שכיבה. ותירץ על פי דברי הראב"ן, דסתם זמן שכיבה תליא בזמן אכילה דהוא סמוך לו, וכיון דכתב בקרא "ואחר יאכל מן הקדשים", שמע מינה דזמן שנטהר בו זמן אכילה הוא, וממילא חשיב נמי זמן שכיבה. אמנם קשה לשיטתם, דמה יענה ר"א לקושית ר"י דאם כן נמצא ש"קריאת שמע" מבעוד יום.

יט) גמ', אנא אבין השמשות דר' יוסי קאמינא וכו', הקשה בחידושי הרשב"א בשם הראב"ד, דאם כן נמצא דלרבי מאיר טובלים סמוך לצאת הכוכבים כהרף עין, ואם כן רבי מאיר היינו רבי יהושע דסבירא ליה דזמנה בצאת הכוכבים. ותירץ, דרבי מאיר סבירא ליה בבין השמשות כרבי יהודה דהוה משקיעת החמה, והא דקאמר "משעה שכהנים טובלים", היינו לר' יוסי שזמן הטבילה לר' יוסי הוא כל זמן בין השמשות דרבי יהודה, ובאותו זמן לרבי מאיר קורין, ולרבי יהושע אין קורין עד צאת הכוכבים.

סוף סימן תרצ"ב) לגבי קריאת המגילה, ובשולחן ערוך (יו"ד סימן קצ"ו) לגבי טבילת נדה. ומדברי תוס' לקמן (ב: ד"ה אמר) מבואר, דלר' יהודה זמן קריאת שמע של לילה תליא בשם לילה ולא בזמן שכיבה. ועיין בראש יוסף (כאן) שנסתפק לענין זמן קריאת שמע אי תליא בזמן שכיבה או בשם לילה, והביא דברי הירושלמי דאם קרא קריאת שמע דערבית בין השמשות ספק אם יצא ידי חובתו, ומוכח דתליא בשם לילה, עיין שם. והאבן האזל (ריש הלכות קריאת שמע) הקשה על הבנין עולם שהביא הירושלמי, מדלקמן (ט). דיוצא ידי חובת קריאת שמע של ערבית אחר עלות השחר כשנאנס אף דחשוב יום לכל דיני התורה.

יא) בא"ד, מכל מקום קשיא דהוי כתרי קולי דסתרי אהרדני. כתב המהרש"א בשם הרא"ש, דההיא דלקמן דאמרינן דעבד כמר עבד, יש לומר דהיינו שיעשה הכל או כרבנן או כר"י ולא שיתפוס קולא של שניהם אבל הכא קשה דתופס קולא דשניהם. והקשה הפני יהושע, דאם כן קשיא נמי לפירוש ר"י איך מתפללין מנחה וערבית אחר פלג המנחה, דהווי תרי קולי דסתרי. ועל כן כתב, דתוס' סברי דגבי תפילה אפשר לעשות נמי תרי קולי דסתרי, דבתפילה דרבנן הקלו מפני טורח הציבור, וכל קושייתם לא היתה אלא על קריאת שמע דאורייתא, דהרי לרבנן לא הווי זמן קריאת שמע. ועל זה תירץ ר"י, דסמך המנהג הוא דפסקו כמו התנאים דלא סברי כתנא דמתניתין, כיון דחזינן דרב סבר כוותיהו. עוד שכתב שם, דלדעת ר"י למסקנת הסוגיא שם, זמן תפילת מעריב תליא בזמן הקטרת אברי התמיד שהיא אף ביום. והראיה ממה שהביא התרומת הדשן שהיה מנהג להתפלל ערבית אף קודם פלג המנחה, ורק ר"ת סבירא ליה דתלוי זה בזה גם למסקנא, יעוין שם.

יב) בא"ד, וגם משעה שבנ"א נכנסים להסב וכו' מבעוד יום. עיין לקמן (ג.) בתוס' ד"ה קשיא, שכתבו דלא מסתברא דבני אדם ממהרים להסב מבעוד יום קודם הערב שמש, והתם איירי בהערב שמש דר' יוסי דהווי כהרף עין לפני צאת הכוכבים, וצריך עיון. (ש.ב.).

יג) גמ', ליתני דשחרית ברישא. במרומי שדה כתב להוכיח מכאן, דגדלות דיי"ג שנה חל מעת לעת ללידתו ולא בתחילת היום. ודלא כדעת המגן אברהם וסייעתו (בסימן נג), דאי כדבריהם מאי מקשה "ליתני דשחרית ברישא", אדרבא כיון דהחיוב מתחיל בשל ערבית, פגע בערבית ברישא.

יד) תוס' ד"ה אי הכי, אם כן קפיד אכל מילי וכו'. העיר המהרש"א, דמכל מקום הכתוב לא הקפיד, דהרי הקדים תמיד של בוקר תחילה. והצל"ח כתב, דמקרא לא קשיא, דההקפדה דוקא שבערב יקדים לבוקר, אבל תמידין דתרווייהו קרבים ביום נקט תמיד של בוקר תחילה, כיון שמוקדם לשל בין הערביים.

הדרגת היוזמי

מסכת ברכות דף ב - דף ג
טו אב - טז אב התשע"ב

ב' לא. ובצל"ח העיר על דברי המגן אברהם, דמדברי הרשב"א שכתב דנפקא מינה בחצות לאכילת קדשים, ולא כתב נפקא מינה לעת רצון, כמו שכתב לגבי סוף משמרות, שמע מינה דלית ליה דחצות עת רצון גם לתירוץ קמא. ועיין עוד במגן אברהם (שם) שכתב, דחצות לילה לענין עת רצון אינו לפי שעות זמניות, אלא לפי י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה. וצריך עיון לפי זה, דהא ג' אשמורות ודאי הוו מצאת הכוכבים עד עלות השחר, ואם כן אמצעית דאמצעיתא אינו חצות דעת רצון, ואיך מביא המגן אברהם ראייה מתירוץ קמא להא דחצות עת רצון. אמנם לפי דברי המגן אברהם ניחא הא דמקשינן לקמן (ג): "דוד מהיכא ידע מתי חצות", ולכאורה מאי קשיא הא איכא סימן דכלבים צועקין באמצעית דאמצעיתא, ולפי זה אפשר דהוא אינו חצות דדוד דהוא לפי י"ב שעות. ויש לעיין בהאי דחצות דקדשים דכתב הרשב"א דהנפקא מינה בסימן של אמצעית דאמצעיתא, איזה חצות הוא, וצריך עיון.

ג) גמ', שם. והתוס' הרא"ש כתב, דמה שהקב"ה שואג בג' זמנים אלו משום דבאותה שעה היה תרומת הדשן בזמן שבת המקדש קיים, כדתנן ביומא (כ). דבכל יום תרמו את הדשן בקרות הגבר, וביום הכיפורים בחצות וברגלים בסוף אשמורה ראשונה, וכביכול הקב"ה נזכר בכך בבית המקדש ושואג על חורבנו. ובפני יהושע כתב, דודאי הקב"ה שואג בתחילת האשמורות.

ד) גמ', שם. הקשה הצ"ח, איך פסק השולחן ערוך (סימן א סעיף ב) דסוף אשמורה אחרונה נמי הויא עת רצון, הא קרא כתיב (איכה פ"ב יט) "קומי רני בלילה לראש אשמורות" משמע בראשן ולא בסופן. ועוד הקשה, מהא דהוצרכה הגמ' לומר נפקא מינה בסוף אשמורה אחרונה למאן דגניי בבית אפל לגבי קריאת שמע, ולא נקט נפקא מינה לגבי עת רצון ותחנונים. ותירץ, דמהגמ' לא קשיא, דהא כתבו תוס' דאין זה זמן קריאת שמע ממש אלא אחר זמן מועט דהוא זמן משיכיר בין תכלת ללבן, ואם כן אתי שפיר דבאמת מיד כשנעור משנתו אינו ראוי להתפלל ולקרוא קריאת שמע עד שילבש בגדיו, ולכך נפקא מינה איכא רק לגבי קריאת שמע שאינו מיד בסוף אשמורה, אבל לא לגבי זמן דעת רצון שהוא מיד בסוף אשמורה ועד שילבש בגדיו יחלוף אותו זמן. ועיין בארצות החיים להמלבי"ם (סקכ"ג) שכתב דדברי השולחן ערוך דסוף אשמורה הוא עת רצון אתיא כלישנא בתרא בגמ' דסוף אשמורה קחשיב.

ה) גמ', מפני מה נכנסת לחורבה זו. דקדק הצ"ח, אמאי אמר לו לחורבה זו, הרי לכל חורבה אסור ליכנס. ותירץ, דאפשר דחורבה זו היתה סמוכה לעיר דאיכא בה נמי חשד, מה שאין כן בחורבה דדברא ליכא חשד כדלקמן בגמ'. וכן כתב הפני יהושע, דהיה סמוך לעיר שהרי מחורבות ירושלים היתה, ולכך אמר לו דאין לו התנצלות במה שנכנס לחורבה זו, דבשלמא בחורבה דדברא דהחשש הוא מפני מפולת ומזיקין יכול לומר דסמך אהא דשלוחי מצוה אינן נוזקין, מה שאין כן

תוס' ד"ה משעה, תימה עני גופיה מתי יתפלל וכו'. ועיין המהרש"א שכתב דהא לא קשיא אמתניתין, דכוונת המשנה דהוא הזמן שראויין לאכול בתרומתן, אבל מכל מקום למעשה אסור להם לאכול עד שיקראו קריאת שמע, וכן כתבו בחידושי הרא"ה והרשב"א. ועיין עוד בתוס' הגרע"א (אות ג') שהוכיח מדברי המהרש"א דלעיל, דגם טעימה אסור קודם קריאת שמע, דאי לאו הכי הא מצי לאוקמיה מתניתין בטעימה, ודלא כדברי המגן אברהם (סימן רל"ה) דנקט דדוקא סעודה אסור קודם קריאת שמע. אמנם הצ"ח כתב, דאכילת תרומה שהיא דבר מצוה מותר אף קודם קריאת שמע. ועיין מה כתב שם לתרץ על פי דברי המגן אברהם. ועיין מה שכתבנו לקמן (ד):

תוס' ד"ה דוקא).
כא) בא"ד, עני גופיה מתי יתפלל וכו'. ביאר הראש יוסף, דתוס' הקשו ב' קושיות, א. מהא דזמן סעודת העני הוא משך כל זמן קריאת שמע, ואם כן קשה מתי יקרא העני קריאת שמע הלא סעודתו נמשכת כל זמן קריאת שמע. ב. דאסור לו אף להתחיל בסעודה משהגיע זמן קריאת שמע, והיינו משום דקושיא בתרא לא קשיא כל כך, דאפשר לומר שיקרא אחר כך על המטה כדעת רש"י, וכמו שכתב הט"ז דבה לא חיישינן לשכחה, ולכך הקשו הא אין לו זמן לקרוא קריאת שמע כלל.

כב) תוס' ד"ה ואי, דלא מסתברא לחלק כל כך בשעורי זמן שכיבה וכו', ביאר המהרש"א, דהיינו דוקא בזמנים שהם קודם צאת הכוכבים, אבל אחר צאת הכוכבים שפיר שייך שיהיו הרבה זמנים חלוקים.

דף ג' ע"א

א) תוס' ד"ה קשיא דר"א, דלא מצי למימר משקדש היום וכהנים נכנסים וכו'. הקשה הצ"ח, היאך אפשר לומר כן, הא משקדש היום הוא בבין השמשות וכהנים נכנסין היינו בצאת הכוכבים. ותירץ, דאפשר לומר דר"א סבירא ליה כמאן דאמר בין השמשות כהרף עין, ואם כן גם זמן דקידש היום היינו סמוך ממש לצאת הכוכבים וחשיב חד שיעורא. ובמצפה איתן תירץ, דר"א סבר דתרומה בזמן הזה דרבנן, ואם כן אפשר דמיקל בבין השמשות לגבי אכילת תרומה.

ב) גמ', אלא חשיב סוף משמרה ראשונה וכו'. כתב בחידושי הרשב"א בשם הגאונים, דנפקא מינה בסוף משמרות, לגבי שיתפלל אדם באותו זמן על גלות השכינה. וכן כתב הרא"ש (פ"א סימן ב), דראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג באותה שעה על חורבן בית המקדש כדכתיב "קומי רוני בלילה לראש אשמורות", וכן פסק בשולחן ערוך (סימן א ס"ב). עוד כתב הרשב"א לגבי אמצעית דאמצעיתא, דנפקא מינה לגבי אכילת קדשים שעשו בו סייג עד חצות. נמוכח דסבירא ליה דלא כתוס' פסחים (קכ: ד"ה אמר) דהוא רק לכתחילה אבל בדיעבד אוכל גם אחר חצות. ועיין במגן אברהם (סימן א' סק"ד) שהביא בשם הריקנטי, דחצות נמי זמן תפילה ועת רצון הוא, וכתב דתליא בב' תירוצי הגמ', דלתירוץ א' דנקט אמצעית דאמצעיתא שמע מינה דעת רצון הוא, אבל לתירוץ

הדרק הירמי

מסכת ברכות דף ג - דף ד

טז אב - יז אב התשע"ב

על ידו, וכשסיים נתן הודאה על חלקו, ויש לומר דהכי נמי מה שאמר דוד, היינו התפילה שלפני הלימוד, וההודאה שלאחריו.

(יב) גמ', וכה"א ועצת אחיתופל אשר יעץ וכו'. בגליון הש"ס הביא דהקשה בשו"ת הרשב"א (סימן מ"ח), אמאי איצטרך לאתווי קרא דאחיתופל זה יועץ, הא טובא חזינן דאחיתופל יועץ היה. ותיריך, דחד מקראי נקט ולא דווקא. [וכן נראה דעת רש"י ד"ה יועצים]. ועוד תירץ, דמסתברא דדוקא נקטיה הכא, לפי שהוא דבר מתמיה, אחר שנשאלין באורים ותומים מה צריך לעצת בני אדם, כיון שיש שם דבר השם יתברך. ולפיכך הוצרך לומר דאף על פי כן נועצין באחיתופל שנאמר (שמואל ב טז, כג) **וְנִעְצַת אַחִיתֹּפֶל אֲשֶׁר יַעַץ בְּיָמֵים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׂאֵל אִישׁ בְּדַבַּר הָאֱלֹקִים כִּן כָּל עֲצַת אַחִיתֹּפֶל גַּם לְדָוִד גַּם לְאַבְשָׁלִים**, לומר, שאפילו במקום ששואלין בדבר האלקים נועצין בעצתו תחילה, והיינו דנמצא בתשובת האורים והתומים כעצתו.

(יג) רש"י ד"ה נמלכין, נוטלין מהן רשות כדי שיתפללו עליהן. ודבריו צריך עיון, דבתוס' הרא"ש פירש כפשוטו, על פי מה דאיתא בסנהדרין (ב). דאין יוצאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של ע"א וגם שהיו בעלי עצה וגבורה.

דף ד' ע"א

(א) גמ', וכיון דרוד הוה ידע כנור ל"ל, לאתעורי משנתיה. כתב בשיטה מקובצת, דר"ז אויל לשיטתיה לעיל (ג): דער חצות היה מתנמנם כסוס, לכך צריך היה לכנור שיעוררו, אבל לאמוראי שהיה ער כבר קודם חצות לא מצי למימר הכי.

(ב) גמ', שמא יטעו איצטגוניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא. הפני יהושע הקשה, איל אפשר שבאותה שעה שהם נתונים בצרה יתנו לב לדקדק ברגעים לתפוס משה בשקר בדבר שאינו עיקר, עיין שם. ובספר מאורי המועדים תירץ בשם הגרמ"ד סלוביניצ'יק, דהחשש הוא שמא יטעו להקדים זמן חצות, ובאותה שעה קודם שתהא המכה יאמרו משה בדאי. וכן מדוקדק בלשון רש"י (ד"ה שמא יטעו) שכתב: "וקודם שיגיע חצות יהו סבורים שהגיע ועדיין לא באה המכה וכו'", הרי דנקט דכל החשש הוא שמא יטעו להקדים זמן חצות.

(ג) גמ', ואומר לו מפיבושת רבי. הקשה בפרשת דרכים (דרוש ט"ו), איך קרא לרבו בשמו. ותיריך, דכיון שהזכיר הני "רבי", מותר. והצל"ח הקשה לפי דברי הש"ך (יו"ד סימן רמ"ב סקכ"ב), דבפניו אסור להזכיר שמו אף דאומר רבי, עדיין קשה הא אמר לו בפניו. ותיריך, דלא היה רבו ממש אלא תלמיד חבר, דרבו של דוד היה עירא היאירי.

(ד) גמ', וכתוב ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא. הרמב"ם (בפ"י מיסודי התורה ה"ד) כתב, דנבואה לטובה אינה חוזרת. ובהקדמה לפירוש המשניות הקשה מסוגיין, למה חשש יעקב שמא יגרום החטא הרי נבואה לטובה היתה ואינה חוזרת. ותיריך, דהיינו דוקא בנבואה שנתנה להיאמר, והטעם דנבואה לטובה אינה חוזרת, משום דעל ידי נבואה לטובה מצי

בחורבה ו.

(ו) גמ', באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים. הקשה המהרי"ץ חיות, הא בשבת (קח.) מבואר, דאין למדין מאליהו איסור והיתר דלא בשמים היא. ותיריך, דהיינו דוקא כשאומר מצד הנבואה, אבל כשאומר מילתא בטעמא לא גרע משאר חכמים שסומכין עליהם בכך.

(ז) גמ', מיד הקב"ה מנענע את ראשו. כתב בתוספות הרא"ש, וזהו מה שאנו אומרים בקדיש "תושבחתא ונחמתא" שצריך כביכול תנחומים על צער החורבן.

דף ג' ע"ב

(ח) גמ', ור"נ סבירא ליה כר"י כדתנן ר"י אומר עד ג' שעות. כתב בנחלת דוד בשם הגר"א בשנות אליהו, דאין הכוונה שכל המלכים עומדים בסוף ג' שעות, אלא שיש מהן עומדים בתחילתן ויש מהן בסופן, ולכך דוד שיבח עצמו שהוא משכים ב' אשמורות כנגד המקדימין לעמוד בתחילת שעה ג', אבל כנגד המאחרין הוי יותר מג' שעות. ועיין שם שהביא דעת הראב"ד, דבאמת זמן קריאת שמע הוא עד תחילת שעה ג'. והוכיח בשלטי הגיבורים כן מסוגיין, דאי סוף שעה ג' הרי הוא יותר מב' אשמורות. ובתוס' הרא"ש כאן כתב, דדרך המלכים לעמוד אחר ב' שעות ובשעה ג' קורין קריאת שמע, ולדבריו יש רק ב' אשמורות בין חצות לזמן קימת המלכים. ובהגהות מיימוניות (פ"א מקריאת שמע אות ט') כתב, דאין ראייה מסוגיין, דיש לומר דבאמת הוא יותר מב' אשמורות ולא נקט אלא משמרות שלמות.

(ט) גמ', שית דליליא ותרתיה דיממא הוו להו שתי משמרות. המגן אברהם (סימן נ"ח סק"א) הוכיח מכאן כשיטתו, דזמן ג' שעות מונין מעלות השחר ולא מהנץ החמה. דהרי מבואר מדברי התוס' (לעיל ג. ד"ה למאן) דהמשמרות הם עד עלות השחר, והכא אמרו דמחצות ועד ג' שעות דקריאת שמע של שחרית הוו ב' משמרות, ואם מונין ג' שעות מנץ החמה הווי יותר מג' שעות, דיש להוסיף על הזמן שמעלות השחר ועד הנץ החמה. ובחתם סופר (שם) ובחזון איש (או"ח סימן יג סק"ד) כתבו, דאין הכרח לכך דיש לומר דנקט רק משמרות שלימות.

(י) תוס' ד"ה אין, ודוקא בד' אמות שלו. כתב בהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ בכוננת התוס', דללשנא בתרא ודאי מיירי מחוץ לד' אמות, דבתוך ד' אמות לא שייך לומר כל שכן מילי דעלמא, דהרי בדברי תורה יש בו משום לועג לרש כדלקמן (יח.), והתם מבואר דחוץ לד' אמות שרי, אם כן הווי ראייה לפסק הרי"ף דהלכה כלישנא קמא דמילי דעלמא שרי. וכן מבואר בתוס' הרא"ש.

(יא) גמ', רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה וכו'. העיר הנחלת דוד, הא קרא כתיב (תהלים קיט, קמז) **קִדְמָתִי בְנֶשֶׁף וְאֶשְׁרָעָה** שהוא לשון תפילה ולא תורה. וביאר בדרך צחות, על פי מה דאיתא לקמן (כה:): תפילת רבי נחוניא בן הקנה לפני הלימוד, שהיה מתפלל שלא יארע דבר תקלה

דרבנן וכשהתחיל אין צריך להפסיק, לכך אמרו שלא יתחיל אף קודם זמנו. וכתב דהיינו דווקא לדעת הט"ז (סימן תרנ"ב סק"ד), דבדאורייתא גם בהתחיל בהיתר צריך להפסיק, אבל לדעת הר"ן וכמו שפסק בשולחן ערוך (סימן רל"ה ס"ב), אם התחיל בהיתר אינו מפסיק גם לקריאת שמע, אי אפשר לתרץ כך. ובראש יוסף כתב, דהטעם דסבירא להו לתוס' דאין בקריאת שמע איסור קודם זמנו, משום דקריאת שמע היא פסוק אחד ואין שייך בה עצלות כל כך. אמנם כתב דאי אפשר לומר כן דהרי בברייתא מסיים "ויתפלל", שמע מינה דמועיל גם לגבי תפילה. וזה צריך עיון גם להצ"ח. ועיין שם שכתב, דהכא איירי בסעודה קטנה כדאמרינן "אוכל קימעא", ושרי בסמוך.

ט) בא"ד, מכאן משמע וכו'. בנחלת דוד דייק, מה שייך לשון "מכאן משמע", דלכאורה בהדיא קתני לה. וכתב, דתוס' סברי דהכא מיירי בהרחקה דחצות ולא באיסור אכילה שקודם קריאת שמע, אלא דכיון דביארו ההרחקה משום שלא יאמר אוכל קימעא וכו', משמע דאסור לאכול קודם קריאת שמע. ועיין שם שהביא דברי הסמ"ג, דשרי לאכול קודם קריאת שמע, והא דאמרינן הכא דעשו סייג לדבריהם היינו משום דתפילת ערבית חובה ולדידן דהיא רשות אין סייג. וביאר הנחלת דוד הטעם דבקריאת שמע אין איסור, משום דקריאת שמע דאורייתא והלכך לא חיישינן לפשיעה כל כך, והיינו דקתני שעשו סייג "לדבריהם", דווקא לתפילה דמדבריהם הוא. ולכאורה מסוגיין נראה דמיירי לענין תפילה, מדאמרינן בגמ' אהא דנקט "וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה", דהיינו לומר דתפילת ערבית חובה. ואפשר לבאר דהגם דהברייתא איירא לענין סייג דחצות לקריאת שמע, מכל מקום הא מתבאר מדברי הברייתא איסור אכילה קודם שיקרא קריאת שמע ויתפלל, משום דעל ידי כן יבוא לידי ביטול קריאת שמע ותפילה, ועל הא דאוכל קודם שיתפלל אמרו כל העובר וכו'. אמנם עיין בריטב"א שכתב ד"העובר על דברי חכמים" היינו מה שלא קרא קריאת שמע עד חצות. וצריך עיון].

י) בא"ד, שאין לו לאכול סעודה וכו'. המגן אברהם (סימן רל"ה סק"ד) הוכיח מדברי התוס', דדוקא סעודה אסור אבל טעימה שרי, ודלא כתרומת הדשן שאסר אף טעימה. (ועיין מה שכתבנו לעיל ב: תוס' ד"ה משעה אות כ). וראיתו מלשון הגמ' "ואוכל קימעא וכו'" דמשמע טעימה. והטעם דשאני ממנחה דטעימה מותרת, ביאר המגן אברהם, משום דקריאת שמע מדאורייתא ומנחה דרבנן. והא דבקיודש והבדלה טעימה נמי אסורה, משום דעיקר זמנו בכניסתו וביציאתו. ובראש יוסף הקשה על דבריו, הא קריאת שמע נמי מעיקר הדין בעינן לקרוא מיד בצאת הכוכבים, וכמו שפסק בשולחן ערוך (א, ג) כדברי תלמידי רבינו יונה (המובא באות ו). ובביאור דברי השולחן ערוך אלו כתב המגן אברהם (שם), דאסור לעסוק במלאכתו קודם שיקרא קריאת שמע, ומבואר מדבריו דלא פירש דהדין הוא שצריך לקרוא מיד בצאת הכוכבים, אלא

לבדוק נביא שקר, וכל זה שייך כשנתנה להיאמר. אבל ביעקב שנתנבא לעצמו, גם נבואה לטובה אפשר שתחזור אם יגרום החטא. ובמהרש"א כתב, דהא דאינה חוזרת היינו רק משום חשש חטא, אבל ביעקב היה נמי חשש משום שנתמעטו זכויותיו וכדאיתא בבבא מציעא (לב:), ובכחאי גוונא גם נבואה לטובה חוזרת. ועיין באות הבאה.

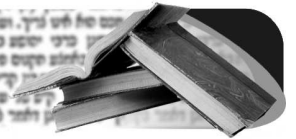
ה) גמ', מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא וכו'. הצ"ח הקשה מכאן, על דברי הרמב"ם המובא באות הקודמת, דהא הכא הוי נבואת משה שנתנה להיאמר לאחרים, ואף על פי כן לא נתקיימה אף שהיתה לטובה. ותירץ, דשאני נבואת משה מנבואת שאר נביאים, דבנבואת משה נאמר (שמות יט, ט) "וְגַם בְּךָ יִאֶמְרוּ לְעוֹלָם", דהיינו דכיון שאין בנבואתו חשש דנבואת שקר גם נבואה לטובה חוזרת.

דף ד' ע"ב

ו) גמ', כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם וכו'. בתלמידי רבינו יונה ריש מכילתין כתב, דבהאי ברייתא מבואר דלכתחילה צריך לקרות קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים, והיינו דהגם דאיסור סייג שעשו אינו אלא שלא יאכל ויישן קודם לכן, מכל מקום לכתחילה זמנו בצאת הכוכבים. ועיין בחידושי הרשב"א (לקמן ט). דפליג, וסבר דאכילה ושינה הוא דנאסר אבל אם יושב בטל יכול להמתין לכתחילה עד עלות השחר. ובשולחן ערוך (סימן רל"ה ס"ג) פסק כר"י. ועוד הוכיח מסוגיין כתלמידי רבינו יונה, דאפילו קודם זמנו אסור, מדאמרינן דקורא ושונה קודם קריאת שמע, שמע מינה דעדיין לא הגיע הזמן ואף על פי כן אסרו לו לאכול. ובבית יוסף (סימן רל"ה) נקט, דהאיסור הוא חצי שעה קודם כמו גבי מנחה. והט"ז (שם סק"ד) כתב, דרק זמן מועט קודם אסור, ולא דמיא למנחה שאין שהות הרבה להתפלל, מה שאין כן הכא שזמנה כל הלילה.

ז) גמ', אם רגיל לקרות קורא וכו'. במגן אברהם (סימן רל"ב סק"ח) הביא מדברי מהרי"ו, דגם ללמוד אסור קודם התפילה, (אם אין הציבור שומרו), כמו אכילה ושינה. וכתב, דהא דהכא קורא ושונה קודם שיתפלל אף דבאכילה אסור, היינו דלימוד לא אסרו אלא מזמן תפילה אבל לא קודם לכן, דאם כן יהא יושב ובטל. אבל משהגיע זמן תפילה שיכול להתפלל אסרו אף ללמוד. ועיין לקמן (ה:): דפליגי בכך רש"י ד"ה סמוך למיטת, ותוס' ד"ה אלא אימא.

ח) תוס' ד"ה וקורא, מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע וכו'. הצ"ח דייק מדברי התוס' (וכ"ה בבית יוסף ובביאור הגר"א סימן רל"ה), דסברי דאין אסור לאכול אלא אחר שהגיע זמן קריאת שמע אבל לא קודם זמנה, ודלא כמו שפסק בשולחן ערוך (שם ס"ב). וכתב, דהא דחלוק ממנחה שאסור אף קודם זמן המנחה, משום דקריאת שמע דאורייתא וכשיגיע זמן קריאת שמע מפסיק, מה שאין כן מנחה דהוא

כתפילה אריכתא. ועיין בט"ז (סימן רל"ז סק"ב) שרצה לומר כדבריו, אך דחה, דאם כן מאי טעמא מפסיקין בקדיש ביניהם. אמנם המאירי הזכיר מה שמפסיקין בקדיש, ומכל מקום כתב דהוי כתפילה אריכתא. ונבביאור דעת תלמידי רבינו יונה, לכאורה יש לומר דלא סבר דהוי כתפילה אריכתא אלא משום דמעיקרא נתקן במקום תפילה. ועדיין צריך עיון בכוונת התוס'.

יד גמ', אמר רבי יהושע בן לוי אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותו על מטתו. דעת רבינו יונה, דגם פרשה ראשונה קורא משום שמירה, ומתוך כך הקשה מאי טעמא הקשו בשבועות (טו.) ארבי יהושע בן לוי דאמר פסוקי דשיר של פגעים וגאני, והא אסור להתרפאות בדברי תורה, והקשה למה לא הקשו כן על עיקר מימריה דרבי יהושע בן לוי דקורא קריאת שמע על מטתו. ותיירץ, דשאני קריאת שמע שאדם רגיל לקרוא לשם חובה לכך אינו ניכר שקורא אותו לשמירה, מה שאין כן שיר של פגעים ניכר שקורא אותו לשם שמירה. וכן נראה דעת תוס' לעיל ריש מכילתין שכתבו דקריאת שמע שעל המיטה מפני המזיקין. ועיין באות הבאה.

דף ה' ע"א

א גמ', אם תלמיד חכם אין צריך לקרוא. ביאר תלמידי רבינו יונה, משום דתורתו משמרתו. אמנם ר"י מלוניל כתב, דקריאת פרשה ראשונה הוא כדי שישן מתוך דברי תורה, ומשום הכי תלמיד חכם אין צריך, כיון דהוגה בה תמיד הרי הוא ישן מתוך דברי תורה. וכן נראה מדברי רש"י (בד"ה ואם תלמיד חכם). וכן כתב במגן אברהם (סימן רל"ט סק"א) עיין שם שהאריך. ועיין במהרי"ץ חיות דכתב דלשון "מצוה" לא משמע שהוא מחמת המזיקין, ובכך כתב נמי ליישב קושית תלמידי רבינו יונה שהבאנו באות הקודמת מהגמ' דשבועות.

ב גמ', אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם. ביאר המהרש"א, על פי מה שאמרו בגמ' (לקמן נד.), "בכל לבבך בב' יצריך", והיינו כמו שאמרו דאם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש ועל כרחו עונה אמן, וזו הכוונה כאן "בלבבכם" גם ביצר הרע, דהיינו כשתמשכהו לבית המדרש.

ג גמ', א"ל ריו"ח הא אפילו תשב"ר יודעין אותו שנא' ויאמר וכו'. הקשה הפני יהושע, הא בהאי קרא מבואר נמי עשיית כל המצוות, ומנלן משם דתורה בלבד מגינה מן היסורין. ותיירץ, דעל כרחך התם הכוונה לתורה גרידא, שהרי במרה עדיין לא נצטוו בהם כיון שהיה קודם מתן תורה, ואפילו דינין ופרה שנצטוו במרה לא היה להם לקיימם מעכשיו אלא לעסוק בהם, ועל כרחך שהכוונה ללימוד התורה בלבד, וסיים דצריך עיון. [ואפשר לפרש כוונתו, דסוף סוף כיון דבהאי קרא נאמר כל המצוות, מי יאמר דהדברים נאמרו לאותו זמן, נאמר שנאמרו ללאחר קבלתם].

ד גמ', אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמה באמרי נועם כתב בשם הגר"א, דהיינו על פי מה שאמרו לא

שלא יתעסק במלאכתו קודם קריאת שמע, ודבריו צריך עיון דהם דלא כתלמידי רבינו יונה. ובתוס' הגרע"א (אות ג') כתב, דדייק מהא דהוצרכו התוס' ללמוד מכאן האי דינא, אף דמשנה ערוכה היא בשבת (יא.), דמפסיקין לקריאת שמע וכל שכן שאין מתחילין, אלא על כרחך דתוס' חדשו כאן דאפילו טעימה אסור וכדברי התרומת הדשן. ועיין בתפארת ישראל (בועז אות א) שביאר בשם הגרע"א, דמשום הכי כתבו התוס' לשון "מכאן משמע" (וכפי שהעיר הנחלת דוד הובא באות הקודמת), דאינו מפורש "דטעימה" אסורה אלא משמעות הוא דאיכא. ודעת התפארת ישראל, דכוונת התוס' לומר דאפילו קודם זמנו אסור, ודלא כהבית יוסף והגר"א והצל"ח (המובאים לעיל אות ח) שדייקו מדברי התוס' להיפך. [ועל קושית הגרע"א דמה חדשו התוס' בזה, לכאורה יש לומר דכאן נתחדש דאף קודם תפילה דרבנן אסור לאכול, דממתניתין דהתם לא שמעינן אלא קריאת שמע דאורייתא, ומהא דקודם מנחה אין מתחילין נמי לא שמעינן לתפילת ערבית, דכיון שזמנה כל הלילה שאני, וכמו שכתבו הפוסקים].

יא גמ', רבי יהושע בן לוי אומר תפילות באמצע תקנום. הקשה הצ"ח, בשלמא למאי דמפרש טעמיה דרבי יהושע בן לוי מקרא, אתי שפיר, דקריאת שמע דוקא סמוך למטתו ועל כן תפילה קודמת. אבל למאי דמפרש טעמיה מסברא, דלא חשיב גאולה מאורתא קשה, דמכל מקום למה לא נקדים קריאת שמע דאורייתא לתפילה דרבנן. והוכיח דרבי יהושע בן לוי סבר, א'. דקריאת שמע דרבנן ועל כן תפילה קודמת שהיא תדירה, ב'. דתפילת ערבית חובה, דאם הוא רשות ודאי צריך להקדים קריאת שמע שהיא חובה. והמצפה איתן ביאר דעת רבי יהושע בן לוי לפי דברי השאגת אריה (סימן כ"ח), דאפשר להקדים רשות לחובה אף דהחובה תדירה יותר, ומשום הכי אדרבא כיון דתפילת ערבית רשות אף דקריאת שמע תדירה ודאורייתא אפשר להקדים, והטעם שנקבע בדוקא להקדים התפילה כיון שהיא כנגד אברים ופדרים.

יב גמ', איזהו בן העולם הבא כל הסומך גאולה לתפילה וכו'. כתבו בתלמידי רבינו יונה ב' טעמים: א'. משום דגאולת מצרים מורה שאנו עבדי השי"ת, דלכך הוציאנו משם, והתפילה היא מה שאנו מחוייבים לעבדו דעבודה שלב היא תפילה, ב'. כי כשמזכיר גאולת מצרים ומיד מתפלל, מורה על הבטחון שיענהו השי"ת כמו שענה לאבותינו במצרים, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, וזוכה בסיבתו לחיי העולם הבא.

יג תוס' ד"ה דאמר, ואנו וכו' יראו עינינו ה"ל כגאולה אריכתא. והקשה בתלמידי רבינו יונה, הא אין כאן ענין גאולה, ולא דמי להשכיבנו ששייך לגאולה לפי שנתקן כנגד מה שהתפללו ישראל בשעת מכת בכורות שלא יזוקו על ידי המשחית. וביאר, דכיון דתקנוה בזמן שהיה תפילת ערבית רשות במקום י"ח ברכות, גם אחר שקבעו תפילת ערבית חובה נשאר המנהג הראשון, ומשום הכי לא חשיב הפסק. והמאירי כתב, דכיון דתקנו י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות הוי ליה

ממה שבפסוק השני כתיב רודף בוודאי הכוונה לאדם, והלכך יליף מיניה. (א.ל.).

(ט) רש"י ד"ה דהו, שהאבלות מכפרת על עוונותיו. בספר קדושה וברכה (לבעל סמיכת חכמים) הקשה, דרש"י סותר דבריו לעיל (ה. ד"ה יסורים), דיסורין של אהבה באים להרבות שכרו ולא לכפרה. ותיריך, דכוונת רש"י לבאר החילוק בין הווי ליה בנים ומתו ללא הווי ליה בנים כלל, דבהווי ליה בנים ומתו הווי יסורים של אהבה, כיון דבעצם המיתה והאבלות נתכפרו כבר עוונותיו והצער שיש לו עכשיו על שאין לו בנים הווי יסורין של אהבה, מה שאין כן במי שאין לו בנים כלל, הצער שאין לו בנים אינו יסורין של אהבה, דלא נתכפרו לו עוונותיו אלא בכך.

(י) תוס' ד"ה הא, ותימה דשילוח מחנות לא היה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וכו'. בחידושי הרשב"א תירץ, דדוקא לענין דין חליטה דבתי ערי חומה אמרינן דאינו נוהג אלא בזמן היובל, אבל דין שילוח טמאים מערי חומה נוהג גם בזמן שאין היובל נוהג אי קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. (ועיין משנה למלך פ"ב משיטה ויובל ה"ו).

(יא) בא"ד, וי"מ הא לן והא להו וכו'. הקשה המהרש"א, דלא מצינו שנהגו טומאה בזמן הזה אלא בטומאת נדה ובעל קרי ולא בטומאת מת ונגעים. ועיין בחידושי הרשב"א שכתב עוד ביאור בשם רב האי גאון, דבבבל שהיא ארץ טמאה חשיב יסורין של אהבה, אבל בארץ ישראל שהיא טהורה לא הוי יסורין של אהבה.

(יב) גמ', אי משום תורה דלא אפשר שנינו א' המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. הקשה האור זרוע (קריאת שמע סימן ז'), מהא דשנינו במדרש שוחר טוב (משלי) דאפילו אם למד אדם כל התורה ולא שנה תורת כהנים מענישין אותו על כך. וכתב, דהתם מיירי כשהיה יכול ללמוד ואינו לומד, והכא כשאי אפשר לו ללמוד. וכן כתב באמרי נועם בשם הגר"א, ד"ובלבד שיכוין לבו לשמים" היינו שיכוין לדעת עליון שאינו יכול ללמוד יותר.

(יג) גמ', א"ל מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא. עיין מה שכתבנו לעיל (אות ו) להקשות בשם הרמב"ן, דהא אפשר דהווי יסורים של אהבה. ובחידושי הרשב"א תירץ בשם רב האי גאון, דאיירי דנודע להו לרבנן דלא יהיב שבישתא לאריסא ועביד שלא כהוגן, ומשום הכי אמרו לו כך. ובמראה כהן תירץ, על פי מאי דאיתא בבבא מציעא (פג. דד' מאות חביות שהחמיצו בודאי יש קול, ולעיל אמרינן דבפרהסיא לא הווי יסורין של אהבה, אם כן הכי נמי אי אפשר לומר דהווי יסורין של אהבה כיון דהווי פרהסיא.

(יד) גמ', א"ל מי קא שביק לי מידי מיניה וכו'. הקשה החפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל י' סי"ב בבאמ"ח), הא הווי לשון הרע דהרי הסיר הגנאי מעצמו על ידי שהטילו על האריס, והוכיח מבבא בתרא (קסד:). מהא דאמר ליה ר' שמעון ברבי לרבי, לאו אנא כתבתיה יהודא חייטא כתביה, וא"ל רבי כלך מלשון הרע הזה, אף דכוונתו היה רק להציל את עצמו.

בשמים היא, דכביכול נטלה תורה מן השמים ונתנה לישראל לפי מה שהם מחדשים בה.

(ה) גמ', פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. כתב באמרי נועם מהגר"א דהכוונה, כיון שלא מצא עוון יתלה שלא למד, ועל כרחק אינו יודע לעצמו עוון, וכמו שאמרו רז"ל שגגת תלמוד עולה זדון. ובנפש החיים (ש"ד פכ"ט) כתב, דעל שאר חטאים באים יסורין באותו אבר שחטא בו דוקא, אבל בביטול תורה נענש בכל מקום שבגופו, ועל כן אם פשפש ולא מצא שחטא באותו אבר שבאו עליו יסורים יתלה בביטול תורה שעל זה נענש בכל מקום שבגופו. ובראש יוסף נמי כתב כעין דברים אלו. וברמב"ן (תורת האדם בשער הגמול אות קיז) מבואר, דמתחילה תולה בעבירת לא תעשה, ולאחר מיכן שלא מצא תולה בביטול תורה ובשאר ביטול מצוות עשה דענשין עליה בעידן ריתחא.

(ו) גמ', אלו הם יסורים של אהבה. הרמב"ן (תורת האדם בשער הגמול אות קיז) האריך לבאר ענין יסורין של אהבה, ותורף דבריו דאין יסורין בלא חטא, ובאים כעונש על השוגג, דאף דאינו ראוי לעונש גיהנם, מכל מקום הקב"ה מענישו בעולם הזה כדי שיהיה ראוי לשכרו בעולם הבא. והוכיח זאת מהא דלקמן (ה:): א"ל לרב הונא שהחמיץ יינו לעיין מר במיליה דכי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא, ולמה לא אמרו דהווי יסורין של אהבה, אלא על כרחק דגם יסורין של אהבה באים על חטא. אמנם רש"י בד"ה יסורין של אהבה, כתב, הקדוש ברוך הוא מייסרו בעולם הזה בלא שום עון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותיו. והפני יהושע כתב לבאר ענין יסורים של אהבה, דעל ידם ממרק ומזכך הנשמה שתהיה ראויה לקבל האור הגדול הצפון לצדיקים. וביאר דעת רש"י דהיסורין ניתנין כדי לכפר על הבינונים והרשעים שבדור ועל ידי זה זוכה להרבות שכרו דנוטל חלקו וחלק חבריו בגן עדן. ועיין במהרש"א שביאר כך, אך כתב דאין זו כוונת רש"י. ובצל"ח כתב, דהיסורים באים על מנת שיתאמץ במצוות מתוך יסוריו וירבה שכרו בקיום המצוות דלפום צערא אגרא. ועיין לקמן אות יג.

(ז) גמ', מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. ביאר המהרש"א, דהיינו שבאשם יש אשם נזיר ומצורע שבאין על מזיד, מה שאין כן חטאת שבאה רק על השוגג. אמנם בפירוש רבינו נסים גאון (שעל הגליון) ביאר, דהיינו שאין מקריבין אשם שלא לדעת הבעלים, כדאיתא בערכין (כא.), וכדבריו מבואר יותר, כיון דהכא איירינן ביסורין בשעה שמכפרין ולא על שעת העבירה.

דף ה' ע"ב

(ח) גמ', שנאמר רודף צדקה וחסד וכו'. הקשה הרי"ף (בעין יעקב) מאי אולמיה הראיה שהביא מקרא ד"רודף צדקה וכו'" דהווי גמ"ח, הא גם בקרא ד"בחסד ואמת יכופר עון" כתיב חסד. נואולי יש לומר, דהפסוק דבחסד וכו' אפשר היה לפרשו דבחסדי הקב"ה יכופר עוון ולא במעשה חסד של האדם, אבל

היינו דוקא בלומד לעצמו, אבל במלמד תורה לאחרים מותר מחמת ביטול תורה, וכדמצינו לקמן ברבי שהיה מלמד תורה לרבים וכשהגיע זמן קריאת שמע קורא פסוק ראשון ולא התפלל מיד.

דף ו' ע"א

(א) גמ', ואם המתין לו וכו' שנאמר לו הקשבת למצוותי וכו'. פירש רש"י ד"ה לוא הקשבת, דהקשבה מלשון המתנה. וביאר באמרי נועם בשם הגר"א, דעל כרחק אי אפשר לאוקמיה בשאר מצוות דאדרבא מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, אלא מיירי בהמתנה זו שהיא עצמה מצוה. ובתלמידי רבינו יונה ביאר, דילפי לה מתיבת "למצוותי", מלשון "צוות" שנעשה צוות לחבירו.

(ב) גמ', האי דוחקא דכלה מינייהו וכו'. כתב בעיני יעקב, דקא משמע לן דכשבא לו א' מדברים אלו יאמר שיר של פגעים להנצל מאלו המזיקין.

(ג) גמ', בכל המקום אשר אזכיר את שמי. פירש רש"י ד"ה אשר אזכיר, אשר יזכר שמי על פי מצותי ודברי. ובמהרש"א כתב לבאר, דכיון דבדרך לימודו מותר להזכיר שם ד', מוכח שהכתוב מיירי בתלמוד תורה. והקשה הפני יהושע, דאי מיירי בשם המיוחד גם בדרך לימודו אסור, ואם בשאר שמות הרי גם בתפילה מותר. ופירש, דבאמת מיירי בעבודה בקרבן יחיד וכפשטיה דקרא, אלא דתלמוד תורה הוי קל וחומר מעבודה כדמצינו בכמה דוכתי.

(ד) גמ', אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. כתב הצ"ח, דדעת הרמב"ם (ריש פ"ח מתפילה) דהוא מעלה בבית הכנסת מצד עצמו ואם הוא יחיד שבלאו הכי אין תפילתו נשמעת ילך לבית הכנסת, אבל ציבור בלאו הכי תפילתם נשמעת, ועל כן יחיד יותר טוב להתפלל בציבור שלא בבית הכנסת מביחיד בבית הכנסת, ומדוייק הלשון "אדם". אבל בתוס' בעבודה זרה (ד: ד"ה כיון) כתבו, דאמרינן בפרק קמא דברכות דאין תפילתו של אדם נשמעת אלא עם הציבור, ומשמע דמעלת בית הכנסת משום ציבור, וכתב, דגם לדעת תוס' תפילת ציבור נשמעת בכל מקום. והא דנקט לישנא "תפילתו של אדם" ומשווה מעלת ציבור לבית הכנסת, כוונתם דיחיד אף אי נסתיימה תפילת הציבור כיוון שעוסקין עדיין בשירות ותשבחות, כגון אשרי ובא לציון, תפילתו של יחיד נשמעת, והיינו "לשמע אל הרינה ואל התפילה" דבשעה ששומע לרינת הציבור נשמעת גם תפילתו. והמאירי כתב, דכל שאדם יכול להתפלל בבית הכנסת יעשה, מפני ששם כונת הלב מצויה, כלל גדול אמרו, תפלת הציבור חביבה וכל המתפללים בבית הכנסת בעשרה שכינה עמהם וכו', ובפרק ד' אמרו, שאסור לאדם שיקדים תפלתו בצבור לתפלת הציבור וכו'. דהיינו שחילק בין תפילת הציבור בבית הכנסת לבין ציבור שלא בבית הכנסת.

(ה) גמ', מנין שהקב"ה מניח תפילין. בחידושי הרשב"א ביאר בשם רב האי גאון, שהראה הקב"ה למשה כיצד הוא עשיית

ותירץ, דמדברי רש"י בר"ה מי שביק, מבואר, דגם הם ידעו שהוא חשוד על כך ומשום הכי אין כאן לשון הרע כלל. עוד תירץ, דדווקא בגוונא שיכול להסיר מעצמו הגנאי בלא שיטילנו על חבירו הווי לשון הרע, אבל רב הונא לא היה יכול להסיר החשד מעצמו אלא בהטילו הגנאי על האריס.

(טו) גמ', היינו דאמרי אינשי בתר גנבא גנוב וכו'. המרדכי בבבא קמא (ריש המניח), הוכיח מכאן דלא אמרינן עביד איניש דינא לנפשיה אלא אם כן החפץ בעין, אבל בחוב וכדו' שאינו בעין אסור, ולכך הכא שלא לקח ממנו רב הונא הזמורות עצמם שלא כדין עשה. ועיין במרומי שדה שכתב לחלק, על פי מאי דקיימא לן, דדווקא בגוונא שיכול להוכיח כדבריו הותר לעשות דין לעצמו, מה שאין כן הכא שלא היה יכול להוכיח כדבריו דאסור לעשות דין לעצמו.

(טז) גמ', ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. פירש רש"י (ד"ה צפון לדרום), שאורך המיטה יהיה בין צפון לדרום. והמגן אברהם (סימן ג' סק"ז) הביא מהזוהר דצריך שתהיה המיטה נתונה ממזרח למערב. ובמחצית השקל (שם) כתב, דגם דברי הש"ס יש לפרש כן, ומצפון לדרום היינו רוחב המיטה. ועיין בט"ז (שם סק"ג) שכתב, דצריך ביאור מדוע נשתבח אבא בנימין בכך, הרי מעיקר הדין הוא. וביאר על פי מה שכתבו התוס' ד"ה כל, דכל האיסור בשעת תשמיש, ואין איסור שיהיה בין מזרח למערב משום כבוד השכינה אלא במקום מגולה, ותשמיש אסור במקום מגולה, על כן אינו מעיקר הדין ואיהו הוא דאחמיר אנפשיה. והוסיף, דמשום הכי השמיט הטור להאי דינא דאין בו נפקא מינה. ובפני יהושע כאן ביאר, דהשבח הוא משום שצריך להקפיד שיהא מכוון בדיוק בין צפון לדרום, ולא יהיה נוטה כלל לצד מזרח ומערב, וקושי גדול לעשות כן, ועל כן נשתבח.

(יז) תוס' ד"ה והאמר, ואי משום בנות וכו'. עיין בפירוש רבינו ניסים גאון, שהביא בשם יש אומרים שנשאר לר' יוחנן בן אחד. נולפי זה קשה מה הקשתה הגמ' מר' יוחנן. ונראה לומר דיש לחלק בין מי שצער על שלא היו לו בנים מעולם, דאינו לאדם שיש לו אפילו בן אחד או בת, לבין מי שמתו בניו דמצטער על החסרון. דאין נפקא מינה אי נותר לו בן או בת. ועל כן לפי הסלקא דעתך דגמ' שהיו לו בנים ומתו מקשה שפיר מר"י, אך למסקנא שלא היו לו כלל, שייך לחלק אי יש בנות. [(א.ג.).]

(יח) תוס' ד"ה אלא, אבל ראה דשרי ללמוד וכו'. כתב במהרש"ל, דאין ראייה דמיירי קודם שהגיע זמן קריאת שמע, וגם לרש"י ד"ה סמוך אסור ללמוד ולעשות מלאכתו רק משהגיע זמן קריאת שמע. ובמהרש"א ביאר דראיית התוס', מהא דמסתפק שם האם מיירי קודם זמן קריאת שמע או אחריו, ומוכח דגם אחר שהגיע זמן קריאת שמע רשאי ללמוד. ועיין בראש יוסף שהאריך בביאור השיטות. ובתוס' הרא"ש כתב, דהיינו דוקא באדם שמתפלל בבית המדרש ואינו הולך לבית הכנסת דחיישינן דילמא מיטריד בגירסיה ויעבור זמן קריאת שמע ותפילה. ובתלמידי רבינו יונה כתב, דגם לרש"י

הדרק היוזמי

מבית הכנסת לבית המדרש דהוי לדבר מצוה, ואין בו איסור פסיעה גסה דלדבר מצוה למירהט, נוכח כתב באמרי נועם בשם הגר"א דמבית הכנסת לבית המדרש מצוה לרוץ, וביאר שהיא כוונת אביי, מכל מקום משום שדומה עליו כמשאוי כמו שפירש רש"י, אסור. ולפי זה הא דאמר אביי דלמיעל מצוה למירהט, משום דליכא לאיסור פסיעה גסה הנוטלת מאור עיניו. ובהגהות רא"מ הורוויץ פירש על פי הירושלמי, דאסור לפסוע פסיעה גסה בצאתו מבית הכנסת משום שכר פסיעות, וסלקא דעתך דגם למיעל הכי נמי, קא משמע לן דמצוה למירהט. ועיין בראש יוסף ובפרי מגדים (סימן צ' סקכ"ה) שכתבו, דלא מצינו דהותר לפסוע פסיעה גסה בכניסתו לבית הכנסת אלא דמצוה לרוץ, והיינו משום דשכיחא הזיקא לא סמכינן אפילו במקום מצוה. והא דקא משמע לן שאסור לפסוע פסיעה גסה בצאתו מבית הכנסת, היינו אפילו באדם שקשה לו שלא לפסוע פסיעה גסה, מכל מקום בצאתו מבית הכנסת יאנוס עצמו לכך. ועיין בצ"ח. ובמגן אברהם (סימן צ' ס"ק כ"ו) כתב בשם הכותב בעין יעקב, דאם יוצא על מנת לחזור מצוה לרוץ ביציאתו, וזו כוונת אביי במה שאמר "אבל למיעל וכו'" דהיינו בשעה שיוצא על מנת לחזור. והלחם חמודות חוכך בכהאי גוונא משום מראית עין, והמגן אברהם כתב, דאין בכך חשש מראית עין. ועיין שם במגן אברהם מה שכתב בשם השל"ה.

(יב) גמ', לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת שנאמר אחרי ד' ילכו כאריה ישאג. כתבו המהרש"א והצל"ח, דהא דלא נקט קרא דלעיל ד"נדעה נרדפה וגו'", משום דאתי לאשמעינן דאפילו בשבת שרי, וילפינן מקרא ד"כאריה ישאג", דכמו שמפני ארי ודאי מותר לרוץ בשבת משום סכנת נפשות, הכי נמי מותר לרוץ לדבר מצוה. והרי"ף גרס "לדבר מצוה", וכתב האמרי נועם בשם הגר"א, דטעמו כיון דלדבר הלכה נלמד מקרא ד"דלעת את ה'" שהוא דבר הלכה, והכא קא משמע לן דלכל דבר מצוה צריך לרוץ.

(יג) גמ', אמר ר' זירא אגרא דפירקא רהטא. עיין פירוש רש"י ד"ה אגרא דפרקא. ובתוס' הרא"ש הקשה, הא ר' זירא עצמו אמר דרהטא אסור בשבת, [ולכאורה דבריו צרכים עיין, דאפשר שאמר זאת אחרי ששמע דברי ר' תנחום]. ופירש, דכוונת ר' זירא לומר היאך יקיים מצוה כמאמרה בלא חיסרון. והפני יהושע הקשה על רש"י, הא על שאר חלקי המימרא לא שייך האי טעמא. ועל כן פירש לולי פירוש רש"י, דכל הני דקחשיב, רובן ככולן מהנך דקחשיב בברייתא דשבת (קכ"ז.), שהן דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, השכמת בית המדרש וכו', והטעם כדאמרינן בקידושין (מ'). משום שמצות עצמן יש להן קרן ופירות, ומפרש בשמעתין דענין הפירות של המצות כגון השכמת בית המדרש, דמלבד עיקר מצות הלימוד שהוא הקרן, יש לו נמי פירות והיינו "אגרא דפרקא רהטא וכו'", דהיינו שהפירות הם חלק המצוה עצמה, ולא שכרה.

(יד) גמ', אגרא דבי טמיא שתיקותא. כתב בתוס' הרא"ש, דאין

קשר התפילין והנחת תפילין. והקשה, מהא דשאלו תפילין דקב"ה מאי כתיב בהו.

(ו) [תוס' ד"ה המתפלל, צריך לקרא את דבריהם וכו'. פירש ר"ת דזה היה בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה, ולכך בלילה יש להמתין. וביאור דבריו, שמשום הכי גם בימינו שיש פחד בלילה אף בעיר יש להמתין. ואין להבין בדבריהם שבלילה היה להם להמתין, דהיה צריך לנקוט לשון ולכך היה להם להמתין בלילה, ולא יש להמתין שהוא לשון הווה. ועיין תוס' הרא"ש. וכן מדויק בתוס' לעיל (ב.) ד"ה מברך].

(ז) תוס' ד"ה חד, אבל בספר לבדו נכתבין. וכתב היעב"ץ דרק כשהציבור חשבו לעשות מצוה אזי אם א' מהם נאנס ולא עשאה מעלין עליו כאילו עשאו, ונכתבת מחשבתו בספר, אבל יחיד לא ימחשב כמעשה ואינו נכתב בספר. וברש"ש כתב, דהכתיבה בספר היא לגבי החידושי תורה שנתחדש לו שהיא מעלת שנים, שמתוך משא ומתן מגיעים לכיון האמת.

דף ו' ע"ב

(ח) גמ', אם לדבר מצוה הלך נוגה לו. ביאר באמרי נועם בשם הגר"א, דבית הכנסת נקרא נוגה, והוא ביאור הכתוב ד"הלך חשכים ואין נוגה לו", דהיינו בית הכנסת, אם הלך לדבר מצוה, נמי נוגה (אור) לו משום נר מצוה.

(ט) גמ', ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו. כתב המגן אברהם (סימן צ' סקל"ב), דהיינו דוקא בהולך לעסקיו בעירו, אבל כשיוצא לדרך ואי אפשר לו להגיע למחוז חפצו בעוד היום גדול אלא אם כן מתפלל בביתו, לא הטריחוהו להתפלל בבית הכנסת.

(י) גמ', כל הקובע מקום לתפילתו וכו'. כתב הרא"ש, דאפילו בבית הכנסת עצמו מצוה שיקבע לו מקום. אמנם בתלמידי רבינו יונה כתב, דהיינו דוקא במתפלל בביתו, אבל בבית הכנסת אין צריך לקבוע מקום כיון שכולו מקום תפילה. ועיין בצ"ח שביאר הטעם דיקבע מקום לתפילתו, משום שהמקום שמתפלל בו מתקדש ויסייע לו קדושת המקום בכוונה ושתעלה תפילתו. ועל פי זה ביאר מה דאיתא לקמן, דאומרים על הקובע מקום לתפילתו "אי חסיד אי עניו", דמה ענין ענווה לכך, וביאר דהא דאינו קובע מקום מתגאה בעצמו, שסובר שהוא מקדש את מקומו, ואין צריך להתקדש בקדושת המקום. ולכאורה דברי הצ"ח מתפרשין היטב לשיטת תלמידי רבינו יונה דבבית הכנסת אין צריך לקבוע מקום דכיון שהוא מקום תפילה כולו מקודש ועומד. ובתלמידי רבינו יונה (לקמן ח.) כתב, דמה שאמרו שאין התפילה נשמעת אלא בבית הכנסת, היינו דוקא במי שאין תורתו אומנותו, אבל תלמיד חכם מתפלל במקום לימודו כדלקמן שם.

(יא) גמ', אמר ר' חלבו אמר רב הונא וכו' אמר אביי וכו'. הפני יהושע הביא שהקשה המהרש"א אדברי אביי, פשיטא, וכתב, שתירץ בדוחק. והוסיף להקשות על דברי ר' חלבו, הא אפילו בסתם אסור לפסוע פסיעה גסה כדאיתא בשבת (קיג:) שנוטל מאור עיניו של אדם. ותירץ, דקא משמע לן דאפילו כשיוצא

הדרק היוזמי

מתחיל התפילה בתוך זמן תפילה, אף דמסיים לאחר הזמן שפיר דמי, וכדחזינון הכא דאזלינן אחר התחלת התפילה.

(ד) גמ', צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וכו'. ביאר במהרש"א, דהיינו שמענישין אותו על מיעוט עוונותיו בעולם הזה כדי לזכותו בעולם הבא. ולהיפך ברשע שאינו גמור, נותנין לו שכר מצוותיו בעולם הזה כדי להאבידו מן העולם הבא.

(ה) גמ', כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר וכו'. כתב הצ"ח, דהיינו דווקא בגוונא שביטול התנאי אינו על ידי עבירה ועוון כמו בההיא דמשה, דאמר לו "הרף ממני", אבל היכא שביטול התנאי על ידי עבירה, ודאי חוזרת, וכדאיתא לעיל (ד). דאפילו בהבטחה שלא על תנאי היה יעקב ירא שמא יגרום החטא, כל שכן היכא שניתן על תנאי. ולפי זה ביאר דברי הרמב"ן בפירושו התורה (בראשית פרק י"ב פסוק ו) שכתב, ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון, תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים. והיינו דבכהאי גוונא אף החטא לא יבטלה. ועיין בלחם משנה (פ"י מיסודי התורה ה"ד).

דף ז' ע"ב

(ו) גמ', מיום שברא הקב"ה את "העולם" וכו'. ולקמן איתא מיום שברא הקב"ה את "עולמו". וביאר הצ"ח, דהכא מיירי לגבי שלא קראו להקב"ה אדון, וכמו שאמרו אף על פי שהקב"ה ברא העולם מכל מקום עזב ד' את הארץ ולא חשיב "עולמו", מה שאין כן התם דמיירי לגבי הודאה. עוד כתב, דגבי הודאה רצה לרמוז אהא דאיתא לקמן (לה). דקודם ברכה "לד' הארץ ומלואה", ואחר ברכה "והארץ נתן לבני אדם", והכי נמי הכא קודם הודאה היה "עולמו" של הקב"ה, ורק אחר כך נחשב עולמם של בני אדם.

(ז) גמ', צדיק ממנו בולע, ביאר באמרי נועם בשם הגר"א, משום דרשע שיש לו מקצת מצוות אוכל הקרן בעולם הזה, וצדיק שאינו גמור אין לו קרן, אלא פירות המצוות בעולם הזה, ומשום הכי גובר הרשע על הצדיק שאינו גמור, אבל צדיק גמור מדריגתו גבוהה מאד ואין לרשע אחיזה בה.

(ח) גמ', כל הקובע מקום לתפילתו (לתורתו) וכו' שנאמר ושמתי מקום וכו'. ביארו בתלמידי רבינו יונה, דהאי קרא נאמר על בית המקדש שהיה הקב"ה משרה שכינתו שם. והא דמייתי ראייה מינה לקובע מקום לתורתו, משום דלקמן אמרו "מיום שחרב בית המקדש אין לקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד", ואם כן התורה במקום בית המקדש. ולפי זה מבואר הלשון "הקובע מקום" דהוא דוגמת בית המקדש שהיה מקום קבוע להשראת שכינתו, ורק בכהאי גוונא אמרו דד' אמות של הלכה הם במקום בית המקדש.

(ט) גמ', מלמד שגדולה שימושה יותר מלימודה. המהרש"א ביאר הטעם, משום דבכך לומד מרביו הלכה למעשה, דהלימוד עצמו אינו תמיד למעשה. וכתב באמרי נועם בשם הגר"א, משום שבשימוש הוא רואה הלכה למעשה ולא המדרש עיקר

הכוונה לאבל עצמו ששותק כמו וידום אהרן, אלא על המנחמים נאמר ששותקין ונותנים לגדול שבהם לנחם את האבל, והוא כבודו וניחומו של האבל.

(טו) גמ', כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע וכו'. כתבו התוס' (בעמוד א') ד"ה אחורי, בדעת רש"י, דהיינו שמתפלל בצד מערב והפתח במזרח והעם מתפללין לצד מערב. וכתב המהרש"א, דמדברי רש"י כאן לא משמע כן, אלא כפירוש התוס', שמתפלל במזרח. וכן מוכח מלקמן (ח:), דאמרינן שאסור לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין, דהיינו במקום הפתח שבמזרח, דהתם יש חשד שרואין אותו שאינו נכנס כמבואר שם, הרי דאחורי בית הכנסת היינו במזרח. [ועיין בתלמידי רבינו יונה שהקשה כן על תוס' לפי פירושה, וכתב דפעמים קורא אחורי לצד הפתח].

ותלמידי רבינו יונה כתב בדעת רש"י דהפתח במערב, ואם עומד במערב ואחוריו לבית הכנסת נקרא רשע, דגם אחוריו לבית הכנסת, וגם מתפלל לרוח אחר מן הציבור, וגם אינו נכנס לבית הכנסת, אבל אם עומד במערב ופניו כלפי בית הכנסת אף שעומד בחוץ אינו רשע. ואפילו בעומד בתוך בית הכנסת ומחזיר פניו לצד מערב אין נכון לעשות כן, שאינו מתפלל לצד שהציבור מתפללין אלא שאינו רשע, והוסיף, דהוא הדין במחזיר פניו לצפון ולדרום הוי רשע, ועיין שם מה שכתבו בדעת תוס'.

(טז) גמ', כל שיוודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום וכו'. כתב המהרש"א, דדוקא שרגיל ליתן לו שלום, דאם אינו רגיל ליתן שלום לא יקדים לו שלום דשמא לא יחזיר לו שלום והוי גולן. והקשה, מהגמ' בגיטין (סב.), דרב חסדא הקדים בשוק אפילו לעכו"ם. ותירץ, דאיירי ברגיל ליתן לו שלום. אי נמי כיוון דהתם איירינן בעכו"ם, עשה כן מפני דרכי שלום, ועוד, דאף אם לא יחזיר לו שלום, אין לחוש אם יקרא עכו"ם גולן. ועוד, דלפי שמדרך ארץ על המשיב לכפול שלום, כיון דלא היו כופלים שלום לעכו"ם כדאמרינן התם, היה רב חסדא מקדים לו שלום כדי שיכפול לו העכו"ם שלום, דאילו היה העכו"ם מקדים לו שלום היה רב חסדא צריך לכפול לו שלום מפני דרכי שלום. וולכאורה צריך עיון דהגמ' אמרה "אפילו" ומשמע דבוודאי לישראל].

דף ז' ע"א

(א) גמ', מכאן שהקב"ה מתפלל מאי מצלי יה"ר וכו'. כתב הצ"ח, דתפילת הקב"ה היא לישראל, שייטיבו מעשיהם, ועל ידי זה יגרמו שיהי רצון מלפניו לכבוש כעסו וכו'.

(ב) גמ', אמר אבוי בהנך תלת שעי קמיייתא וכו'. בתוס' עבודה זרה (ד: ד"ה בתלת, ביארו, על פי מאי דאיתא לקמן, ד"בשעה שמלכי מזרח ומערב מניחין כתריהן בראשיהן וכו' כועס", וזהו בשעה שלישית שכן דרך מלכים לעמוד בשלוש שעות. ועיין במה שכתבנו לעיל (ג: אות ח).

(ג) תוס' ד"ה שאלמלי, א"נ מאחר שהיה מתחיל קללתו וכו'. הערוך השולחן (סימן ק"ה ס"י) הוכיח מדברי התוס', דאם

הדרק היוזמי

נועם בשם הגר"א, דאין הדברים כפשוטם, דודאי אי אפשר לומר שירא שמים פחות בדרגתו מנהנה מיגיע כפו, וגם אי אפשר לפרש דירא שמים אין לו שכר אלא בעולם הזה. אלא דנהנה מיגיע כפיו היינו מי שנהנה מלימוד התורה ומעשיית המצוות, וירא שמים היינו שעושה מיראה ואין לו הנאה בכך, דהיינו דדרגת הנהנה מיגיע כפו גדולה יותר מדרגת ירא שמים, ומה שאמרו דירא שמים אשריו בעולם הזה היינו דלזה שנהנה מיגיע כפו יש כבר מקצת עולם הבא בחייו, ולירא שמים יש כעין העולם הזה שיש לנהנה מיגיע כפו שהוא גם כן טוב דעולם הבא, אבל העולם הבא של הנהנה מיגיע כפו גדול יותר. ובמהרש"א ביאר, דנהנה מיגיע כפו היינו שאינו נוטל בעולם הזה משכרו בעולם הבא כמעשה דרבי חנינא בן דוסא, יותר מירא שמים שנהנה משכרו מעשיו בעולם הזה, שמחסר בזה מחלקו לעולם הבא.

ז) גמ', בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו. פירש בתלמידי רבינו יונה, שהמנהג היה לתרגם בין פסוק לפסוק, ונסתפק אם בזמן שמתרגם חשוב כבין גברא לגברא ורשאי לצאת. ומבואר, דעל התרגום עצמו לא נאמר "ועוזבי ה' יכלו". ועיין שם שכתב, דכיון דעלתה בתיקו הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא. ובלחם חמודות (אות ל"א) הקשה, הא קריאת התורה תקנת משה ועזרא הוא, ואינו ספיקא דאורייתא. וכתב, דגם בתקנת נביאים יש להחמיר בספק כמו בדאורייתא.

דף ח' ע"ב

ח) תוס' ד"ה שמו"ת, י"מ והוא הדין ללועזות בלע"ז וכו'. והרא"ש כתב, דבפירוש רש"י יוצאין ידי תרגום כיון שמפורש בו כל מלה. והסמ"ג כתב, דפירוש רש"י עדיף שמועיל יותר מתרגום. אמנם יש חולקים מפני שהתרגום ניתן בסיני. וכתב הבית יוסף (סימן רפ"ה), דירא שמים יצא ידי שניהם.

ט) גמ', א"ד לא תגנו בלא קריאת שמע. המהרש"א ביאר הכוונה, דיקרא קריאת שמע דוקא בלשון הקודש, כיון דהוא מפני שימור מן המזיקין, וכתב "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך וגו'", ע"כ צריך שיאמרנו בלשון שמלאכים מבינים בו. והוא מה שאמר ש"לא יישן על מטת ארמית", שלא יקרא קריאת שמע בלשון ארמי.

י) גמ', בג' דברים אוהב אני את המדיים וכו'. בעיון יעקב ביאר, דהא קא משמע לן דהעושה כמנהגם אין בזה משום חוקי העכו"ם.

יא) גמ', תניא ר"ש בן יוחאי אומר וכו', איכא דמתני להא דרב אחא בר חנינא וכו'. נחלקו הראשונים האם ב' הלשונות בדעת רבי שמעון פליגי, דבתוס' ד"ה לא, ובד"ה לעולם לתירוץ קמא פליגי, דללישנא קמא לאחר עמוד השחר הווי יממא ואינו יוצא בה ידי קריאת שמע של לילה, וללישנא בתרא הווי לילה ואינו יוצא בה ידי קריאת שמע של יום. ואם כן פליגי בתרתי א. האם יוצא ידי קריאת שמע דערבית לאחר עמוד השחר, דללישנא קמא אינו יוצא, וללישנא בתרא יוצא. ב. בשל שחרית לאחר עמוד השחר, ללישנא קמא יוצא

אלא המעשה, מה שאין כן על ידי לימוד, קודם שיפסוק הלכה צריך ללמוד כל הש"ס ולהחכים כדי להבין ולהכריע. ובמהרי"ץ חיות כתב בשם הגר"א, משום דלימוד שעל ידי שימוש נשרש יותר בלב הרואה מהשומע הלכות מפי רבו.

י) [תוס' ד"ה לא היה אדם, בתוה"ד, אברהם אבינו היה בן שבעים בעת ברית בין הבתרים. לכאורה צריך עיון, דהרי באותה ברית נאמר לו "לזרעך אתן את הארץ הזאת", ואיך ייתכן מה שאמרה התורה בתחילת פרשת לך לך, שהיה בן שבעים וחמש כשהגיע מחרן, ונסיגונו היה שלא ידע איזו היא הארץ (ש.ב.). ועיין בספר סדר הדורות (ב"א ג), דבעת הצווי דלך לך היה בן חמישים וחמש, ובהמשך דבריו (בב"א כ"ג) כתב וז"ל, בימים ההם נראה ה' אל אברהם ויאמר "הלא דברתי אליך זה עשרים שנה לך לך וכו'". ונתיישב היטב].

דף ח' ע"א

א) גמ', אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין. כתב באמרי נועם בשם הגר"א, דההכרח לכך, משום דאין העתים משתנים מצד הקב"ה אלא מצד מעשה האדם, על ידי העיסוק במצוה כגון בשעה שהציבור מתפללין שעושים מצוה בכנופיא.

ב) גמ', כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשבי לבי כנישתא וכו'. כתב באמרי נועם בשם הגר"א, דהא דהועיל להם אף דכתיב בקרא "על האדמה", היינו על פי מאי דאיתא במגילה (כ"ט): דעתידין בתי כנסיות שבבבל לקבוע בארץ ישראל, ואם כן הוו כמו "על האדמה".

ג) גמ', אלא אימא שיעור ב' פתחים ואחר כך יתפלל. פירש רש"י ד"ה שיעור ב' פתחים, שלא ישב סמוך לפתח, וכתב בתלמידי רבינו יונה, דלפי זה אם יש לו מקום קבוע סמוך לפתח אין בכך כלום. והמהר"ם מרוטנבורג כתב הטעם, מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכויין, ולפי זה דוקא כשפתוח לרשות הרבים שייך האי דינא. וברא"ש פירש, שלא ימהר ויתפלל מיד כשנכנס, אלא ימתין וישהה שיעור ב' פתחים. ובבית יוסף (סימן צ) כתב לחוש לכל הטעמים.

ד) גמ', אוהב ה' שערי ציון וכו' מיום שחרב בית המקדש וכו' אלא ד' אמות של הלכה בלבד. בתלמידי רבינו יונה ביאר, דשערי ציון היינו שערי בית המקדש, ומהא דלמד מהאי קרא ד"אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה", על כרחך דסבירא ליה דבזמן הזה ד' אמות של הלכה הוו במקום בית המקדש, וזהו מה שאמר "והיינו דאמר וכו'".

ה) גמ', לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. בתלמידי רבינו יונה הביא, דלדעת חכמי צרפת אפילו אי יתפלל יחידי במקום דגריס, עדיף מלהתפלל בציבור בבית הכנסת. אבל דעת הרמב"ם, דדוקא כשמתפלל בציבור גם במקום דגריס אמרו כן, אבל לא ביחיד. והוסיף, דאשמועינן בכך, דמקום תורה עדיפא, דאפילו אם בבית הכנסת יש רוב עם, עדיף להתפלל במקום שלומד.

ו) גמ', גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים. כתב באמרי

הדרגת היוזמי

מסכת ברכות דף ח - דף ט

כא אב - כב אב התשע"ב

מאי טעמא לא תירצו הכא כמו בשינויא בתרא בתוס' ד"ה לעולם, דנקט לאפוקי קריאת שמע של שחרית שאינו יוצא לפני עמוד השחר. ותירץ הצ"ח, דלכך כוונת התוס' בדבריהם אלו, שאי אפשר לומר שדברי רבי שמעון לאפוקי קודם עמוד השחר, בעת שאף לאחר עמוד השחר אינו יוצא.

דף ט' ע"א

(א) גמ', א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו. הרא"ש והטור והמאירי פירשו, דאין צריך לומר השכיבנו כיון הוא גאולה מן המזיקין, וביממא אין צריך לאומרה כלל. והר"י בן גיא אות כתב, דצריך לומר את עיקר הברכה, שהרי כך נתקנה קריאת שמע שתים לפניו ושתיים לאחריה, אלא שיתחיל מותקננו בעצה טובה מלפניך.

(ב) גמ', אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. פרש רש"י ד"ה בשעת הדחק, אבל שלא בשעת הדחק לא. ולכאורה נראה שמפרש כדברי הראשונים שפירשו דרבי שמעון משום רבי עקיבא איירי בשעת הדחק, כגון שהוא אנוס שאז יכול לקרות של ערבית לאחר שיעלה עמוד השחר. (ועיין לעיל ח. אות יא).

(ג) גמ', אמר להו רבנן כוונתי סבירא להו וכו'. כתבו בחידושי הרשב"א והריטב"א, דהשתא דאיפסק הלכתא כרבן גמליאל, רשאי אדם לכתחילה לקרות עד שיעלה עמוד השחר. ואפילו לרבנן דאמרי עד חצות, היינו שלאחר חצות אינו יכול להתעכב מדעת, אבל אם רצה ללמוד קודם חצות רשאי ואף שעשוי להתעכב בלימודו לאחר חצות, ודוק במידי דאכילה ושתיה אסור שהם מביאים לידי פשיעותא, וכדאיתא לעיל (ד:): שלא יהא אדם בא מן השדה וכו'.

(ד) גמ', ואילו אכילת פסחים לא קתני. בחידושי הריטב"א ביאר, דסלקא דעתך דמקשה, דאכילת פסחים עד חצות רק לכתחילה, משום סייג דלמא יפשע מתוך אכילה ושתיה.

(ה) גמ', נאמר כאן בלילה הזה וכו'. הקשה הצ"ח, מנא ליה לרבי אלעזר בן עזריה למילף מהאי גזירה שווה דזמן אכילת פסח הוא עד חצות, נימא איפכא דזמנה מחצות ואילך. ותירץ, דרבי אלעזר בן עזריה נמי דריש מ"בלילה ולא ביום" אלא דילף מתיבת "הזה" לגזירה שווה. ואם כן מדממעטינן מהלילה יום וביחתו, משמע שבחצי הראשון של הלילה נאכל. ועיין שם שיישב בעוד אופן.

(ו) תוס' ד"ה ר' אלעזר בן עזריה, שאם לא יהא נאכל עד חצות לא תוכל לאוכלו ולא לשורפו בלילה. הקשה המלא הרועים, הא ביום טוב אינו יכול לשורפו גם ביום. ותירץ, דהכא איירי בפסח מצרים שלא נצטוו בו עדיין על שבידת המועדות ויכלו לשורפו ביום טוב. אך דחה זאת, מהא דכתב לעיל דאיסור מלאכת יום טוב נצטוו כבר בפסח מצריים, מקרא ד"כל מלאכה לא יעשה בהם". [נדבריו צריך עיון גדול דהא הפסוק אתי לדורות הבאים כדכתיב לדורותיכם]. ואמנם עיין בר"ן פסחים (כה: מדפי הרי"ף ד"ה מצה), שכתב, דבמצרים היה איסור מלאכה, וצריך עיון.

ולישנא בתרא אינו יוצא. ולתירוצא בתרא פליגי דווקא בשל ערבית, אבל בשל שחרית לכולי עלמא יוצא קודם הנץ. והרי"ף (ב. מדפי הרי"ף) והרא"ש (סימן ט) ותלמידי רבינו יונה פסקו, דהני תרי לישני לא פליגי. וכתב הרי"ף, דלישנא קמא איירא בגוונא דאינו אנוס דיכול לקרות קריאת שמע של ערבית רק עד שיעלה עמוד השחר, ולישנא בתרא איירא אי נאנס כגון שיכור או חולה, דבכהאי גוונא יכול לקרות גם לאחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ, אבל במזיד לכולי עלמא אינו יכול לקרות לאחר שעלה עמוד השחר. ועיין בתלמידי רבינו יונה, שהביא ב' הוכחות לשיטת הרי"ף וסייעתו. ומשמעות רש"י בד"ה וקיימי וד"ה והאי אינה מוכחת, כיון שלא כתב אלא דהוי זמנים שיוצאים בהם ולא כתב שאין יוצא. ועיין בנחלת דוד שהאריך לבאר השיטות להלכה.

(יב) תוס' ד"ה לא לעולם. הקשו אמאי לא נקט שקורא לאחר עמוד השחר ויוצא ידי שניהם, ותירצו דידי קריאת שמע דלילה אינו יוצא כי הוא זמן קימה ואינו זמן שכיבה, ומה שכתבה הגמ' דהווי לילה, היינו לשאר מצות כגון ציצית ותפילין דבעינן בהו יום. ובנחלת דוד כתב, דלאו דוקא תפילין וציצית דזמנם הוא בזמן קריאת שמע וכמו שמוכח מהירושלמי עיין שם. והרא"ש פירש, דאינשי קרו לזמן זה לילה, ועל כן זמן דעלות השחר לענין מצוות היינו בדיעבד, אך לכתחילה כיון שנראה כלילה לא יעשה באותו זמן. ולענין קריאת שמע כיון שיש אנשים הקמים באותה עת, חידש רבי שמעון דמלבד דהווי זמן לילה לענין אי נאנס, הווי נמי זמן קימה למי שצריך להחזיק בדרך. וכיון דהדרא קושית התוס' לשיטתיה, תירץ הרא"ש, דהא דיכול לקרות לאחר עמוד השחר לתרווייהו היינו דווקא בשני פעמים, אבל בפעם אחת כגון שנאנס ורוצה להקדים לצאת לדרך לא מסתבר שיוכל לקרות, והתנא בעי למינקט גוונא שקורא בשני זמנים סמוכים גם של שחרית וגם של ערבית. והצ"ח הקשה, דאכתי מצי למינקט דקרא תרווייהו לאחר שעלה עמוד השחר, של ערבית קודם שיכיר את חבירו, ושחרית לאחר שיכיר, דגם שני זמנים אלו מספיקים להבדיל שיהיה מסתבר. והפני יהושע כתב, דלדברי הרא"ש אתי שפיר הא דנקט של יום ושל לילה, ולא איפכא. דאשמועינן דאף דקורא של יום שעיקר דינו לאחר שעלה עמוד השחר, מכל מקום יכול לקרות לפניו סמוך לו קריאת שמע של ערבית. ובחידושי הריטב"א תירץ, דר"ש בתרי הלשונות איירי בדיעבד, ותרי דיעבד לא בעי למינקט, ומהאי טעמא נמי ללשון השני לא בעי למינקט תרווייהו קודם הנץ החמה. ובחידושי הרשב"א תירץ, דלרבי שמעון אליבא דנפשיה איכא חילוק בין קריאת שמע של ערבית לשל שחרית, דשחרית אי עבר וקרא מיד לאחר עמוד השחר (קודם שיכיר את חבירו) מהני, מה שאין כן קריאת שמע של ערבית שאם עבר במזיד ולא קראה עד שעלה עמוד השחר אינו יכול לקרות, וכדמוכח ממעשה דרבן גמליאל לקמן.

(יג) בסוה"ד, והאי דנקט אחר שיעלה וכו'. הקשה המהרש"א,

והרא"ש (סימן י): דזמנה משיכיר את חבירו, אלא שמצוה מן המובחר שיקראנה סמוך לנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה. והא דפסקינן לעיל כרבי שמעון בר יוחאי, משום רבי עקיבא דפעמים שאדם קורא קודם הנץ ולאחר הנץ, דהיינו שעיקר זמן קריאתה לאחר הנץ, כתב הרא"ש דהוויא דלא כהלכתא, דהלכתא כאביי שהוא בתראה. עוד כתב, דפסקינן כוותיה רק במה שאמר שאדם יוצא קודם הנץ בקריאת שמע של ערבית, ולא בקריאת שמע של שחרית שיוצא בה גם קודם הנץ. ושיטת הר"ח, דגומרינן אותה עם הנץ החמה הוי כפשוטו, שצריכים לקרותה אז דהיינו לאחר הנץ החמה עד ג' שעות. ולדבריו "יראוך עם השמש" קאי אקריאת שמע, ולשיטת הרי"ף והתוס' והרא"ש קאי האי קרא אתפילה שזמנה עם הנץ החמה.

(ג) רש"י ד"ה מאי קראה, דמצוה להתפלל עם הנץ החמה. ולהלן פירש רש"י בד"ה דכתיב ייראוך עם השמש, מתי מתייראים ממך כשמוראך מקבלים עליהם דהיינו מלכות שמים שמקבלים עליהם בקריאת שמע. וביארו הצ"ח הפני יהושע, דכוונתו, דזמן קריאת שמע הוא משיכיר את חבירו כדאיתא במתניתין, אבל זמן תפילה לא נתבאר במתניתין, ובברייתא איתא דזמנה לאחר הנץ החמה, ועל זה מביא קרא ד"יראוך עם שמש" דקאי אקריאת שמע, דהיינו שמאחרים לקרוא קריאת שמע עד הנץ החמה שהוא זמן התפילה, כדי לסמוך גאולה לתפילה. ולפי זה דעת רש"י כהתוס' והרי"ף. והרי"ף סיים, אלא מיהו לית כל איניש יכול לכווני ולמעבד כי הא מילתא, ואפילו הכי מצוה למקרי קודם הנץ החמה. וביאר בתלמידי רבינו יונה, דבזמנם של ותיקין יכלו לשער בצמצום הזמן שמיד בהנץ החמה יגיע לגאל ישראל, אבל בימינו שאין בקיאים כל כך ויבואו לטעות ולקרות קריאת שמע לאחר הנץ החמה, עדיף שיקראו לכל הפחות פרשה ראשונה קודם הנץ, ולאחר מכן עד גאל ישראל בזמן הסמוך לנץ.

(ד) גמ', מכדי האי יהיו לרצון וכו'. הקשה בחידושי הריטב"א, דשפיר קבעוה לבסוף כיון הוא סוף מזמור בתהילים. ותירץ, דסמיכת גאולה לתפילה ילפינן מיניה כדאיתא בירושלמי, ולכך הקשה דהוי ליה לקובעו בתחילה. עוד תירץ, דהש"ס אומר דרך שאלה, כדי לומר את עיקר הדבר, שמסיים "הואיל ולא אמרה דוד וכו'".

(ט) גמ', ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים. הקשה המהרש"א, דהכא משמע דלא כמו שכתבו האחרונים בשם המדרש, שאין אומרים הלל ביום טוב אחרון של פסח, משום ד"מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה". [ועיין סנהדרין לט:].

דף י' ע"א

(א) גמ', אלא בעי רחמי עליהו דלהדרי בתשובה. הקשה המהרש"א, הא שנינו "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", ומה תועיל תפילתו שיחזרו בתשובה. וכתב דיש ליישב. ובאהבת איתן כתב, דאפשר דנתכוין ליישב דהא דאמרין

דף ט' ע"ב

(ז) גמ', שלא יאמר אותו צדיק וכו'. הקשה הפני יהושע, אמאי תלה בצדיק ולא תלה בישראל. ועוד הקשה, מה פשר סמיכות מאמר זה למאמר שלפניו. ותירץ, דרש"י על הפסוק "ליל שימורים" ביאר, שהיה הלילה שנדבר הקב"ה עם אברהם אבינו בברית בן הבתרים, ומשהגיע אותו הזמן אפילו כהרף עין לא עיכב, ואם כן אתי שפיר דדוקא אברהם אבינו ידע שנתקיים החשבון של "ועבדום ועינו אותם וגו'" במדויק. ואתי שפיר סמיכות המאמרים, דלעיל כתבה הגמ' דבשעה שהגיע לילה דהיינו חצות נגאלו ישראל, והיינו הזמן המדויק כמו שהובטח לאברהם אבינו.

(ח) גמ', שם. ביאר בנחלת יעקב (לבעל נתיבות המשפט) בביאורו לאגדות, דהא דחשש הקב"ה לאמירת אותו צדיק ולא להבטחתו. משום דבאמת נתקיים בישראל "ואחר כך יצאו ברכוש גדול" בביות הים, שאז נחשב גמר היציאה שטבעו מצרים בים ולא יכלו להחזירם, אלא שחשש הקב"ה לאברהם אבינו שיסבור שלא נתקיים בהם מקרא זה ואכתי לא הגיע זמנם לצאת. ועיין גם בעיני יעקב מה שביאר בזה.

(ט) גמ', מאן דאמר בע"כ של מצרים דכתיב "ונות בית תחלק שלל". ביאר הרי"ף שבעיני יעקב כונת הגמ', דבאמת קשה דאם היה בעל כרחם של מצרים למה השאילום. ואין לומר שהשאילום כדי לגרשם, דכתיב בקרא "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים" ואם כן לא היה בעל כרחם. ומשום הכי הביא לקרא ד"נות בית תחלק שלל" דאף על פי שהיה בעל כרחם של האנשים, מכל מקום מצאו חן בעיני הנשים והשאילום מרצונם. והפני יהושע ביאר, דדייק מהלשון "שלל" שאינו שייך אלא בעל כרחם.

(י) גמ', א"ר אמי מלמד שעשאה כמצודה שאין בה דגן וכו'. הצ"ח הקשה, אם כן מהיכן היתה ביות הים שהיתה ביזה יותר גדולה מביזת מצרים. ותירץ בשם בנו, דעיקר מושב בני ישראל בזמן השעבוד היה בפתום ורעמסט וכן בעיר המלוכה בזמן הגאולה, ומשם לקחו הכסף והזהב אולם משאר מקומות לא לקחו. ובעיני יוסף יישב, דביות הים היה מאוצרות פרעה שפתח למי שירדוף אחרי בני ישראל.

(יא) גמ', אמר אביי לתפילין כאחרים. הקשה בחידושי הרשב"א אמאי שביק ציצית ונקט תפילין, דעדיפא ליה למינקט ציצית דבתפילין איכא מאן דאמר במנחות (לו:), דזמנם בלילה ואמרין שם דהלכה ואין מורין כן. ותירץ, דאפשר דציצית זמנה משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה, וכדאיתא במנחות (מג:): "ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואי זו זו קריאת שמע". ובראב"ד תירץ, דמה שאמרו שם "הלכה ואין מורין כן", היינו כשלבש התפילין ביום שאין צריך לחולצם בלילה, אבל ודאי דאין ללבושן בתחילה בלילה לכולי עלמא.

(יב) גמ', לקריאת שמע כותיקין. מצינו ב' שיטות עיקריות בראשונים, שיטת הרי"ף (ב: מדפי הרי"ף) תוס' ד"ה לק"ש,

חיות, הא איתא לעיל שאפילו בנבואה מפורשת, כשחרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתיימש מן הרחמים, וכל שכן חלום. ותירץ, דמאמר זה היה דיבור מיוחד לעצמו, ומסדרי התלמוד הכניסוהו כאן מפני הדמיון בלשון. ובחידושי הר"ב רנשבורג (המובאים בסוף המסכת) כתב לפרש דברי הגמ', שאפילו אם בעל החלומות אומר לו למחר הוא מת, מכל מקום צריך לחוש לכך ואל ימנע עצמו מן הרחמים.

(ח) גמ', א"ר יהודה א"ר שסמך גאולה לתפילה, ר"ל אמר שגנו ספר רפואות. ביאר הצ"ח, דכל הני הוו מדה כנגד מדה, דהא איתא בבבא בתרא (יז). אמר רבי שמעון בר יוחאי מרגלית טובה הייתה בצוארו של אברהם אבינו, וכל חולה שראה אותה נתרפא, וכשמת תלאה הקב"ה בגלגל חמה, אם כן החולים מצפים לנץ החמה לרפואתם, וחזקיה שציפה לנץ שהוא עיקר זמן סמיכת גאולה לתפילה וכמבואר בתוס' לעיל, זכה כנגד זה שהקב"ה ישלח לו רפואה ממרגלית זו שתלויה בגלגל חמה. וכן לריש לקיש דאמר שגנו ספר רפואות, והיינו משום שרצה שיבטחו בה' שירפאם, כך זכה שהקב"ה ריחם עליו ורפאהו.

(ט) גמ', כיתת נחש הנחושת והודו לו. כתבו התוס' בחולין (ז). ד"ה אלא מקום הניחו, שאסא ויהושפט לא ביערוהו דמשום שנעשה על פי הדיבור אסור לבערו. ובמלבי"ם (מלכים ב' י"ח) ביאר, דהא איתא בעבודה זרה (נד:): אמר עולא אף על פי שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, עשה בה מעשה אסרה. ובר"ן בשם הרמב"ן כתב, דרב פליג אעולא, וסבירא ליה שאין אדם אסור דבר שאינו שלו אפילו על ידי מעשה, ואם כן יש לומר דבהא פליגי חזקיהו והמלכים שלפניו, וחזקיהו לשיטתו שגנו הכלי שרת ששימש בהם אחז אביו לעבודה זרה.

(י) גמ', חזקיהו תלה בזכות עצמו וכו' וגנותי אל. הקשה הרי"ף בעין יעקב, הא האי קרא נכתב לאחר תפילתו של יחזקאל על ירושלים, ולא ביקש דבר בזכותו אלא בתפילתו על עצמו שהיתה אחר כך. ועיין מה שתירץ. והמהרש"א גרס: "וגנותי על העיר הזאת" שנכתב בפרק כ' (פסוק ו'). וביארו במפרשים שם שחלה לפני מפלת סנחריב.

(יא) גמ', הרוצה להנות ינה כאלישע. המהרש"א הקשה, מהא דאמרו חז"ל דאין ראוי ליהנות משל אחרים דכתיב "שונא מתנות יחיה". ותירץ, דהכא הוי הכנסת אורחים שהיא הגדולה שבגמילות חסדים, ואיירי רק בדברים שכל אדם חשיב עני בהם כשהוא בדרך, כגון כלי תשמישו. והאהבת איתן תירץ, דבמקום דמזמינים אותו ומתכבדים בו שרי, דהוי הנאת הנותן וכדמצינו בחולין (מד). גבי ר' זירא.

(יב) גמ', כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל וכו'. בחידושי הריטב"א כתב, דדין זה נאמר דוקא לאחר שהגיע זמן תפילה, אולם כשהתחיל קודם זמן תפילה אין צריך להפסיק. וכן מבואר ברשב"א. אמנם הרא"ש ותלמידי רבינו יונה הביאו בשם ר"י הזקן, דדוקא במנחה נאמר אם התחילו אין מפסיקין, כדאיתא בשבת (ט): מה שאין כן הכא בשחרית (שהוא

"הכל בידי שמים וכו'") היינו דוקא ביראה שכלית שתלויה בבחירה, אבל ביראה טבעית כגון שרואה בעיניו שנענשו אחרים על שעברו על מצות ה', ועל ידי כן יחזור בתשובה הוי מסור בידי שמים, ולכך נתכונה ברוריה. וכן כתב המהרש"א גופיה לקמן (לג:). ובענף יוסף תירץ, דכל מה דאמרינן הכל בידי שמים וכו' היינו דוקא ברשעים מחמת עצמם, אבל באופן שמרשיעים מחמת סיבות מסוימות, כגון עשירות או עניות מסור הוא בידי שמים. ועיין בשו"ת מעיל צדקה תשו' ז' שעמד על ענין זה בפרטות.

(ב) גמ', שם. הצ"ח תמה על הלשון, קא בעי רבי מאיר רחמי עליהו דלימותו, מאי שייך לשון רחמים על דבר שהוא לרעתם. ותירץ, דרבי מאיר ראה ברשעים אלו שהם רשעים גמורים שעליהם נאמר "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", וביקש רחמים שימותו עכשיו ולא יטלו כל שכרם בעולם הזה. ולכאורה אפשר ליישב בפשטות דביקש רחמים על עצמו כדי שיוכל להמשיך לעלות בתורה ועבודת ה' שהיו מפריעים לו.

(ג) גמ', שם. בענף יוסף (בתענית כג:), על מעשה דאבא חלקיה ורעיתו ביאר, דרבי מאיר וכן אבא חלקיה סברו שרשעים אלו הם במצב שהתאות נעשו אצלם טבע, ועליהם נאמר יתמו חטאים. וברוריה ואשת אבא חלקיה סברי, שאולי הם במצב שהיצר הרע שולט עליהם, וקרינן בהו חוטאים ולא חטאים.

(ד) גמ', שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו. בפני יהושע ביאר, דאף דמצאנו כמה אנשים שהמרו את בוראם כנמרוד סיסרא וכדומה. מכל מקום גוג ומגוג מאחר שנתנבא הנביא על מפתו שלו וכן על שמו ושם עירו וידע כל זאת, אם כן הוא מכיר באדונו ומורד בו, ועל כך עונים לו מאבשלום שידע מה שאמר נתן הנביא לאביו מפי הקב"ה "הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך ושכב פילגשו לעיניך", ומה ראה לעשות מעשה שהקב"ה קראו על כך "רע", אלא על כרחך דמאת השי"ת לחזק את לב אבשלום, והוא הדין כגוג ומגוג.

(ה) גמ', הני חמשה ברכי נפשי לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד הנשמה. בנפש החיים (שער ב' פ"ה בהג"ה) ביאר, דודאי לא יעלה על הדעת לדמות הקב"ה לנשמה. אלא כונת חז"ל להמשיל את קוצר השגתינו בעצמותו של הקב"ה, שהנשמה אף שהיא כח נברא מאת השי"ת, מכל מקום אין לנו השגה אלא ביחס להתחברותה לגוף, כל שכן הקב"ה שהוא גבוה מעל גבוה שאין לנו השגה בעצמותו יתברך אלא ביחס לעולמות.

(ו) גמ', אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם וכו'. בטורי אבן (ראש השנה יז:): הקשה, הא תפילת יחיד לאחר גזר דין אינה נענית אלא בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, והוכיח שם שאותו מעשה היה בניסן. ותירץ, דשאני חזקיהו שהיה גדול במעשיו ובתורתו דשקול כנגד הרבים. אי נמי, שאני מלך שהוא שקול כנגד הרבים.

דף י' ע"ב

ז) גמ', אפילו בעל החלומות אומר וכו'. הקשה המהרי"ץ

הדרף היומיומי

רשאי לאומרם על פה, קריאת שמע לאחר זמנה יכול לומר אף שאינה חובה, כיון דעיקר דינה לחובה.

טו) גמ', שם. בחידושי הרשב"א והריטב"א הביאו בשם רב האי גאון, דדוקא בשעה רביעית אף על פי שאינו זמנה, יכול לקרותה בברכותיה, משום דלשיטת ר' יהודה זמן תפילה עד ארבע שעות, ומשום הכי יכול לברך מדין תפילה. ותלמידי רבינו יונה ותוס' הרא"ש נסתפקו, אם אזלינן עד חצות שהוא זמן תפילה לרבנן, או שמא כל היום כולו. והרמב"ם (פ"א מקריאת שמע הי"ג) פסק, דקוראה בברכותיה כל היום.

טז) תוס' ד"ה גדול, ויש לומר דה"ק יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת וכו'. בחידושי הרשב"א והריטב"א כתבו, דאיירי אפילו באותם שתורתם אומנותם, כגון רבי שמעון בר יוחאי וחבריו. והפני יהושע כתב, דהוה אמינא דתלמוד תורה עדיף כיון שצריך כוונה יתירה מקריאת שמע.

פשטיה דקרא) דאסמכוה אקרא, וכן אית ביה לאו. וכתב הרמב"ם (בפ"ד מקריאת שמע ה"ב), דאפילו טעימה בעלמא אסור, ומשום קרא ד"לא תאכלו על הדם".

יג) גמ', ואמר רבי יוסי לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם וכו' עליו מלכות שמים. וכתב בביאור הלכה (פט, ג') דנפקא מינה מהיכא ילפינן לענין דאסור לאכול אפילו לאחר שקרא קריאת שמע קודם שמונה עשרה, דלטעם דמלכות שמים אינו אסור אלא קודם קריאת שמע.

יד) גמ', מיתביה הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו'. הקשה בחידושי הריטב"א, דבלאו הכי קשיא לר"ח מאי קא משמע לן מתניתין דלא הפסיד, הא אינו קוראה בברכותיה. ותירץ, דקא משמע לן דאף שפשע ולא קראה בזמנה, מכל מקום לא חשיב כמזכיר עון כשקוראה לאחר זמנה. ובתלמידי תלמידי רבינו יונה תירץ בשם ר"ש מן ההר, דאף דדברים שבכתב אי אתה

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומיומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדרף היומיומי ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30
בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ז

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ז)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 shbrma@gmail.com

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>